

Duygusal ihmal ve Duygusal İstismarı Anlamak: Kavramdan Müdahaleye Bütüncül Bir Bakış

Understanding Emotional Neglect and Emotional Abuse:
A Holistic View from Conceptualization to Intervention

 Ceyhan Turhan¹, Ali Eryılmaz²

¹Sağlık Bilimleri Üniversitesi, İstanbul

²Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul

ÖZ

Bu çalışmada, erken çocukluk döneminde yaşanan duygusal ihmal ve duygusal istismar olgusuna ilişkin tanımlamalar, bu durumların ruh sağlığı üzerindeki etkileri ve önleme ile müdahale çalışmalarına odaklanılmıştır. Öncelikle, duygusal ihmal ve duygusal istismar kavramları arasındaki kesişim noktaları ve ayrımlar ele alınarak bu konulara dair kavramsal açıklamalar incelenmiştir. Bu bağlamda, söz konusu kavramların tarihsel süreçteki görünürlüğü değerlendirilmiş ve farklı dönemler ile toplumların bu olgulara yaklaşımı incelenmiştir. Duygusal ihmal ve istismar, psikodinamik kuram, bağlanma kuramı, sosyal öğrenme kuramı, psikososyal gelişim kuramı ve ekolojik kuram perspektiflerinden ele alınmış; bu durumların birey üzerindeki kısa ve uzun vadeli etkileri tartışılmıştır. Risk faktörleri detaylı bir şekilde incelenerek, özellikle 0-6 yaş döneminde maruz kalınan duygusal ihmal ve istismarın yetişkinlikte ruh sağlığı sorunları üzerindeki etkileri ve bu etkilerin ortaya çıkma mekanizmaları tartışılmıştır. Ayrıca, bu bağlamda geliştirilen müdahale programları gözden geçirilmiş; duygusal ihmal ve istismarın önlenmesi, erken tanınması ve etkili müdahale yaklaşımlarına yönelik alan uzmanlarına öneriler sunulmuştur. Ebeveynlerin öz farkındalığını artırmayı amaçlayan bireysel ve grup terapilerinin ve ebeveynlik becerilerini geliştirmek için tasarlanmış psikoeğitim programlarının ebeveynlerin duygu düzenleme, stres yönetimi ve ebeveynlik becerilerini geliştirmelerine yardımcı olarak duygusal ihmal ve istismara müdahalede önemli rol oynayacağı düşünülmektedir.

Anahtar sözcükler: Duygusal ihmal, duygusal istismar, ruh sağlığı

ABSTRACT

This study focuses on the definitions of emotional neglect and emotional abuse experienced during early childhood, their impact on mental health, and the preventive and intervention efforts related to these phenomena. Initially, the overlapping and distinct aspects of emotional neglect and emotional abuse are examined, and conceptual explanations regarding these issues are provided. In this context, the historical development and visibility of these concepts are explored, along with an analysis of how different periods and societies have approached these phenomena. Emotional neglect and emotional abuse are discussed within the frameworks of psychodynamic theory, attachment theory, social learning theory, psychosocial development theory, and ecological theory, with an emphasis on their short- and long-term effects on individuals. Risk factors are thoroughly analyzed, particularly focusing on the mechanisms through which emotional neglect and abuse during the 0-6 age period influence mental health problems in adulthood. Furthermore, intervention programs developed in this area are reviewed, and recommendations are offered to professionals for preventing, identifying, and addressing emotional neglect and abuse effectively. Individual and group therapies aiming to increase parents' self-awareness and psychoeducation programs designed to improve parenting skills are thought to play an important role in intervening in emotional neglect and abuse by helping parents develop emotional regulation, stress management and parenting skills.

Keywords: Emotional neglect, emotional abuse, mental health

Giriş

Çok sayıda çocuk, ebeveynin psikolojik açıdan ulaşamaz olması, duygusal ihtiyaç ve arzularını karşılamaması olarak adlandırılan duygusal ihmalden mustarip olmaktadır (Erickson ve Egeland 2002, Iwaniec 2003, Webb 2012). Özellikle küçük çocukların yaşadıkları duygusal ihmal, genelde toplumun gözü önünden uzak gerçekleştiği, çocuğun aslında bakım ve ilgiyi neyin teşkil ettiğini ayırt etmek ve yaşadığı mutsuzluğu dile getirmek için çok küçük olduğundan dolayı sıklıkla fark edilememektedir (Iwaniec 2003). Bu sebeple duygusal ihmal, gelişim geriliği gibi bazı ciddi durumlarda görünür olsa da fiziksel belirtilerinin çok net olmamasından dolayı kanıtlanması çok güçtür. İhmal başladığında aile büyük olasılıkla yardım talep edecek ya da bu kabul edecek durumda olamamaktadır. Aileye müdahale etmek zorken; ihmalin en ciddi etkileri bıraktığı erken çocukluk döneminde çocuk tek başına ulaşılabilir olamamakta hatta ihmalin gerçekleştiği sonradan anlaşılmaktadır.

Tarihsel olarak, duygusal istismar ve ihmal, diğer travma ve kişilerarası mağduriyet biçimlerine kıyasla daha az çalışılmıştır. Duygusal ihmal devam ederse bir çocuk için fiziksel, bilişsel ve psikolojik açıdan uzun vadeli olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir (Zweig-Frank ve Paris 1991, Iwaniec 2003, Wark ve ark. 2003, Baker ve Maiorino 2010, Maheu ve ark. 2010, Young ve ark. 2011, White ve ark. 2012, Aust ve ark. 2013, Schimmenti ve ark. 2015, Cohen ve ark. 2017, Müller ve ark. 2019, Kealy ve ark. 2020, Chen ve ark. 2021). Erickson ve ark. (1989), fiziksel istismar, ihmal ve psikolojik kötü muamelelerin boylamsal etkilerini karşılaştıran çalışmalarında, annenin sözlü istismarı ve duygusal tepkisizliğinin bağlanma, öğrenme ve zihinsel sağlık üzerinde fiziksel istismara eşit veya daha fazla olumsuz etkisi olduğunu bulmuştur. 2-6 yaş arasındaki duygusal olarak ihmal edilen çocuklar diğer istismar türlerine maruz kalanlardan daha çok zihinsel ve sosyal eksiklikler göstermişlerdir. Başka bir çalışmada ise, ebeveynlerin sözel saldırganlığının ergenlerde fiziksel saldırganlığı, suçluluğu ve kişilerarası sorunları fiziksel istismardan daha fazla yordadığı bulunmuştur (Vissing ve ark. 1991). Bu bulgulara rağmen, ebeveynler veya diğer bakım verenler tarafından uygulanan duygusal ihmal ve duygusal istismar, ebeveynlik uygulamalarındaki ailevi ve kültürel farklılıklar nedeniyle belirsiz bir kavram olarak algılanmaktadır. Etkisiz veya "stresli" ebeveynliğin kasti olmayan sonucu olarak geri planda kalmaya devam ederek, çocuklara psikolojik olarak kötü muamele yapıldığına dair geçerli iddialar genellikle dirençle, dikkate almamayla ve hatta doğrudan reddedilmeyle karşılanmaktadır. Bu nedenle, ilgili birimler tarafından gerekli olan müdahale yöntemleri yeterli ilgiyi çekmemektedir (Hodgdon 2019).

2012'de Amerikan Pediatri Akademisi, psikolojik kötü muameleyi çocuk istismarı ve ihmalinin en zorlu ve yaygın biçimi olarak tanımlayan özel bir rapor yayınlamıştır (Hibbard ve ark. 2012). Bir araştırmaya göre, topluluk örnekleminde %15,4 şiddetli ile aşırı duygusal istismar, %13,1 şiddetli ile aşırı duygusal ihmal, klinik örneklemelerde ise %32,2 şiddetli ile aşırı duygusal istismar, %19,1 şiddetli ile aşırı duygusal ihmal olduğu görülmüştür. Bu oranlar herhangi bir standarda göre oldukça yüksektir ve psikolojik kötü muamele konusuna daha fazla dikkat gösterilmesi gerektiğini göstermektedir (Baker ve Maiorino 2010). Aile ortamlarında duygusal ve fiziksel ihmal, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki çocukların maruz kaldığı en yaygın kötü muamele kombinasyonudur ve 3 yaş ve altındaki çocuklar orantısız şekilde ihmal edilme riski altındadır. En yaygın ikinci kötü muamele türü kombinasyonu ise %1,7 ile ihmal ve psikolojik kötü muameledir (U.S. Department of Health and Human Services 2017). ABD Sağlık ve İnsani Hizmetler Bakanlığı Çocuk Bürosu'nun 2022 yılı raporuna göre ise, mağdurların %6,8'i psikolojik olarak kötü muamele görmüştür. Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO 2020) konuya ilişkin son paylaşımına göre; istismarın eksik bildirildiği de hesaba katıldığında, DSÖ Avrupa Bölgesi'nde 18 yaşın altındaki 204 milyon çocuğun %29,1'inin duygusal istismara maruz kaldığı tahmin edilmektedir. Türkiye'deki istatistikler ise en son 2010 yılında UNICEF'in raporunda belirtilmiş olup duygusal istismara rastlanma olasılığının %51, ihmal boyutu altında duygusal ihmale karşılık gelen sıklık ise %9 olarak paylaşılmıştır (Korkmazlar Oral ve ark. 2010).

Genel popülasyonda duygusal ihmalin artan yaygınlığı nedeniyle (Güler ve ark. 2002, Baker ve Maiorino 2010, Taillieu ve ark. 2016, Karasu ve Bilgen 2017, Kumari 2020) sosyal işlevsellik ve ruh sağlığı üzerindeki kalıcı olumsuz etkiler endişe vericidir ve erken müdahale programlarına duyulan ihtiyacın altını çizmektedir. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı; duygusal ihmal ve istismarın sonuçlarının çarpıcılığını ve etkili olabilecek önleme ve müdahale programlarını kuramsal çerçeveye dayalı olarak incelemektir. Böylelikle ebeveynler ile

çalışan uzmanlara yardımcı olacak etkili yöntem ve tekniklerin yanında konunun makro çerçevede düşünülmesinin gerekliliğini açıklayarak toplum tabanlı program hazırlamak konusunda çalışmacılara ışık tutmaktadır. Çalışmada öncelikle duygusal ihmal ve duygusal istismarı tanımlayarak, farklı teorik perspektifler aracılığı ile açıklaması sunulmaktadır. Bu kapsamda sebep ve sonuçları ve ölçülmesi hususundaki farklı yaklaşımlar incelenerek zorlukları tartışılmaktadır. Son olarak da önleme ve müdahale programlarının etkili olabilmesi için bütüncül olmanın gerekliliği teorik açıklamalar ve ampirik sonuçlar ışığında açıklanmaktadır.

Duygusal İhmal ve Duygusal İstismar ile İlgili Kavramlar

Duygusal ihmal ve duygusal istismara ilişkin tanımların literatürde ortak bir anlayışla keskin çizgilerle ayrılması hususundaki zorluklardan dolayı aynı başlık altında inceleme zorunluluğu doğmaktadır. Duygusal istismar konusunun, çocuk istismarından ayrı olarak tanımlanmasına ve daha geniş çerçevede incelenmesine 1980'lerde başlanmıştır. Birçok çalışmacı tarafından duygusal istismar ve duygusal ihmal yerine kullanılan psikolojik kötü muameleyi tanımlama sorunu ise, 1991'de "Development and Psychopathology" dergisinin editörleri bütün bir sayıyı bu tür kötü muameleyi tanımlamadaki ilerlemeyi değerlendirmeye ayırdıkları zaman vurgulanmıştır (Cicchetti 1991). Hala kabul gören ortak tek bir sınıflandırma yoktur. Doyle (1997)'ya göre, duygusal istismar; toplumsal standartlar ve profesyoneller tarafından psikolojik açıdan zarar verici olarak kabul edilen "omission (ihmal) ve comission (hareket)" eylemlerini içermektedir. Çocuğun davranışsal, bilişsel, duygusal, sosyal ve psikolojik işleyişine gerçekleşir gerçekleşmez veya ilerleyen zamanlarda zarar veren bu eylemler, çocuğun savunmasız olduğu farklı güç konumlarında bulunan ebeveyn figürleri tarafından işlenmektedir. Iwaniec (1995) ise duygusal istismarı çocuktaki çıktıları açısından değerlendirerek; ciddi ve kalıcı olarak çocuğun özsaygısını zedeleyen, başarı algısını düşüren, ait olma hissini azaltan, sağlıklı gelişimini engelleyen ve çeşitli duygusal ve davranışsal problemleri tetikleyen düşmanca ya da alışılagelmeyen ebeveyn davranışları olarak tanımlamıştır. Sözel düşmanlık, gerçekçi olmayan beklentiler, ret, korku ve kaygı aşlamak, dikkat ve ilgi esirgeme çocuğun duygusal olarak zarar görmesine sebep olmaktadır.

İhmal ve istismar teşkil eden durumlar ülkeden ülkeye değişiklik gösterebilmekte ve kötü muamelenin olup olmadığı bağlam ve niyete bağlı olarak değerlendirilmektedir. Yoksulluk ve ebeveyn ihmalinin birbirinden ayrılmasının zor olduğu yerlerde, yetersiz ebeveynlik ve özellikle ihmal arasındaki sınırların belirlenmesindeki zorluklar, ihmalin etkilerinin anlaşılması ve ihmal ve istismarı önleme ve müdahale için uygun yaklaşımlar üzerine olan araştırma sonuçlarında uyumsuzluğa sebep olmaktadır (Institute of Medicine and National Research Council [IOM and NRC] 2014). Duygusal ihmal operasyonel olarak yeterince açık ve net tanımlanmadığı sürece, önlemek ve müdahale etmek için en etkili stratejileri belirlemek de zor olmaya devam edecektir.

Duygusal istismar ve duygusal ihmal, diğer istismar ve ihmal biçimlerinden bağımsız olarak da mevcuttur. Örneğin, fiziksel ihmale sıklıkla psikolojik ihmal eşlik ederken, psikolojik ihmal olduğu durumlarda her zaman fiziksel ihmal bulunmayabilir (Erickson ve Egeland 1987). Fiziksel istismara genellikle duygusal istismar ve duygusal ihmal de eşlik ederken, tam tersi durumda çok düşük bir oranda fiziksel istismar eşlik etmektedir (Claussen ve Crittenden 1991). Duygusal istismar ve duygusal ihmal ile fiziksel ihmal arasında birçok benzerlik vardır. Fiziksel ihmal, temel (hayatta kalma) ihtiyaçları ele alan denetimin sağlanamaması ve eksikliği içerir (Maslow 1948, Barnett ve ark. 1993). İngiltere'de, Working Together (HM Government 2010) kılavuzu, duygusal istismar ve ihmale iki ayrı başlık altında atıfta bulunur; duygusal ihmal, ihmal genel başlığı altında sınıflandırılırken, ABD'de psikolojik kötü muamele hem istismarı hem de ihmali içermektedir. Glaser (2002), duygusal istismar ve ihmali, endişe verici etkileşimlerin karakterize ettiği ebeveyn ve çocuk arasındaki ilişki olarak tanımlamaktadır. Bu etkileşimler, çocuğun psikolojik ve duygusal sağlığına zarar verebilecek özellikler taşır ve fiziksel temas gerektirmez. Ayrıca, sadece ihmal durumlarını değil, aktif istismar eylemlerini de kapsar ve genellikle olay bazında değil, sürekli veya tekrarlayan şekilde ortaya çıkmaktadır.

Psikolojik kötü muamele APSAC (2019) tarafından, "çocuğun temel psikolojik ihtiyaçlarını (güvenlik, sosyalleşme, duygusal ve sosyal destek, bilişsel uyarım, saygı vb.) engelleyen ve çocuğa değersiz, kusurlu, hasarlı, sevilmeyen, istenmeyen, tehlike altında ve öncelikle başkalarının ihtiyaçlarını karşılamak için

gerekli olduklarını hissettiren, tekrarlayan örüntüde ve aşırıya kaçan bakım veren davranışı” olarak tanımlarken alt başlıklarından “duygusal tepkisizlik (yok sayma)” duygusal ihmale karşılık gelmektedir. Çocuğun etkileşim kurma girişimlerini ve ihtiyaçlarını görmezden gelen (çocuğa sevgisini ve şefkatini ifade edememe) ve çocukla etkileşimlerinde çok az duygu gösterme veya hiç göstermeme şeklindeki bakım veren davranışlarını içerdiği görülmektedir. Bu başlık altında (APSAC 2019), (1) Bağlı olmama ve ilgisiz olmak; (2) sadece zorunlu olduğunda etkileşimde bulunmak; (3) çocuğa sıcaklık, şefkat, ilgi ve sevgi göstermemek; (4) çocuğun başkaları tarafından mağdur edildiğini fark edememek veya çocuğun temel ihtiyaçlarını karşılayamamak gibi çocuğun güvenli ve emniyetli olma ihtiyaçlarına karşı duygusal olarak uzak ve ilgisiz olmak; (5) duygusal tepkisizliği de içeren diğer herhangi bir fiziksel istismar, fiziksel ihmal veya cinsel istismar yer almaktadır.

Psikolojik ihmal olarak ele aldıkları duygusal ihmal çalışmalarında Erickson ve Egeland (1995), küçük çocukların ipucu ve sinyallerini, özellikle de sıcaklık ve güven arzularını görmezden gelen ebeveynleri tanımlamak için “psikolojik olarak ulaşılamayan” terimini kullanmışlardır. Hodgdon (2019) ise, duygusal ihmali sıcaklık, destek ve bakım eksikliği olarak ele alarak türlerini aşağıdaki gibi sınıflandırmıştır: bakım verenin fiziksel olarak mevcut olmaması; bakım verenin disosiyasyon, şiddetli depresyon, kronik akıl hastalığı veya gelişimsel gecikmeler nedeniyle duygusal olarak mevcut olmaması; yoksulluk, sosyal destek eksikliği veya tehlikeli çevre nedeniyle aşırı aile stresinin bakım verenin duygusal erişilebilirliğini engellemesi; bakım verenin çocuğun dikkat edilme isteklerini görmezden gelmesi veya çocuktan uzak durması; bakım verenin çocuğu ne zaman döneceğine dair hiçbir belirti olmaksızın belirli bir süre için terk etmesi. Duygusal istismar türlerini ise (Hodgdon 2019): bakım verenin çocuğu küçük düşürmesi, küçümsemesi, alay etmesi; ailenin sorunlarından çocuğu sorumlu tutması ve suçlaması; çocuğa karşı sürekli olarak olumsuz bir tavır veya düşmanlık örüntüsü sergilemesi; çocuktan gelişim dönemine uygun olmayan aşırı ve/veya uygunsuz taleplerde bulunması; çocuğu disipline etmek için korku, yıldırma, aşağılama, tehdit veya zorbalık kullanması, baskı yapması; çocuğun gelişim dönemine uygun olmayan bir sınır ihlali, aşırı izleme veya aşırı kontrolcü hareketlerde bulunması; çocuğun uygun olmayan düzeyde sorumluluk almasını beklemesi; çocuğun önemli ilişkilerine ve sosyalleşmesine engel olması; çocuğu bakım verenler arasındaki ilişki çatışmasına maruz bırakması olarak sınıflandırmıştır.

Duygusal ihmal ve duygusal istismarın teorik olarak birbirinden farklı tanımları yapılmış olsa da uygulamada bu iki kavramın ayrımının net bir şekilde yapılamadığı görülmektedir. Ebeveyn-çocuk etkileşiminde ihmalkâr ve zarar verici davranışların etkilerinin birbirine yakın olması, özellikle duygusal bağlamda ihmal ile istismarın iç içe geçmesine neden olmaktadır (Glaser 2002). Araştırmalar, bu durumun ebeveyn davranışlarının operasyonel olarak tek bir kategoriye sığdırılamamasıyla ilgili olduğunu gösterirken, farklı ihmal veya istismar türlerinin bir arada bulunabileceğini de ortaya koymaktadır (Iwaniec 1995). Bu nedenle, duygusal ihmal ve istismarı ayırt etmenin uygulamada zorlaştığı, dolayısıyla müdahale ve önleme çalışmalarında her iki kavramın bir arada ele alınması gerekliliği doğmaktadır.

Kuramsal Temel

Duygusal ihmal ve duygusal istismara bakış açısının tarihsel süreç içerisinde değişimi, bu konunun bilimsel bir çerçevede ele alınmasını sağlayan kanıta dayalı çalışmaların gelişim süreci ile yakından ilişkilidir. Bu değişim sürecini incelemek, konunun daha kapsamlı şekilde anlaşılmasına katkıda bulunacaktır.

Tarihsel Gelişim

İhmal ve istismarın bir boyutu olarak duygusal ihmal ve duygusal istismar, çocuk haklarına verilen önemin artmasıyla ve ruh sağlığı alanındaki çalışmaların çarpıcı sonuçlarıyla birlikte daha görünür hale gelse de tarih boyunca farklı kültürlerde ve toplumlarda farklı şekillerde ele alınmıştır. Duygusal ihmal ve duygusal istismara uğrayan bir çocuğun izleri, alanda yapılan çalışmalardan önce, şiir, roman, biyografi ve resim gibi sanat ve edebiyatın farklı ürünlerinde kendini göstermektedir (Iwaniec 2006). Özellikle 20. yy. başlarında çocuk haklarına yönelik hukuki düzenlemeler ile kapsamlı çalışmaların ve Batı ülkelerinde çocuk koruma yasalarının devreye girmesiyle geri dönülmez sonuçlara sebebiyet veren ihlaller daha ciddi şekilde gündeme gelmeye başlamıştır (Veerman 1992, Parkes 2013). Bunun bir getirisi olarak, ihmal ve istismarın

farklı boyutları ele alınıp, farklı alanlarda çalışmalara konu olmaya başlamış ve duygusal ihmal ve duygusal istismar da psikoloji literatüründe kendine yer bulmuştur.

Antik dönemlerde çocuklar değer görmesi gereken bireylerden ziyade ailenin ihtiyaçlarını karşılayacak özelliklere sahip olmaları doğrultusunda şekillendirilmesi gereken varlıklar olarak görülmekte idi. Çocuk ölümlerinin sayısının fazlalığını ve bu ölümlere, yetişkinlerinkinden farklı olarak, önem verilmediğini ve cinsiyet ayrımı yapıldığını gösteren kaynaklar mevcuttur (Golden 2015). Antik dönemde çocukluğa bakış ile ilgili detaylı bilgilerin sayısı yeterli olmasa da (Aries 1962), ağlamalarının hoş karşılanmaması gibi detaylardan da yola çıkarak (Golden 2015) duygusal gereksinimlerinin söz konusu olmadığı, daha çok fiziksel güçleri doğrultusunda ailenin devamını sağlamaları gerekliliğine önem verildiği görülmektedir. Orta çağ döneminde de çocukluğa, yetişkinlikten önceki dönem olarak geçici bir safha olarak bakılmakta, bu kavramın toplumda ayrı bir yeri olmadığı görülmekte (Aries 1962) ve çocuğun duygusal ihtiyaçları gündemde olmamakta idi. Rönesans dönemi ile birlikte özellikle eğitim alanında gerçekleşen reformlar ile ailenin çocuğa karşı sorumlulukları ve neticesinde çocuğun eğitime verilen önem gündeme gelmeye başlamış (Pollock 1983), fakat sert disiplin yöntemlerini de savunmaya devam ettikleri görülmüştür (DeMause 1974). 18. yüzyılda Locke ve Rousseau gibi filozofların çalışmaları ile beraber çocukluğa bakışın farklılaştığı, çocukluğun ayrı bir gelişim dönemi olarak görüldüğü ve bu dönemde özellikle çocukların eğitimleri ile ilgili özel ilgi ve bakım gerektiği düşüncelerinin tartışıldığı görülmektedir (Mandal 2019). 19. yüzyıl itibarıyla çocukların ağır şartlarda çalıştırılması sonrasında gündeme gelen çocuk hakları konularında atılan adımlar (Veerman 1992; Parkes 2013) ile çocuğun, ekonomik ihtiyaçları karşılaması gereken bir kaynak olmaktan çıkıp duygusal ihtiyaçları olan bir birey olarak görülmesi gerektiği görüşü kabul görmeye başlamıştır. Bununla birlikte, toplumların özellikle kırsal veya köyden kente göç neticesinde şehirde ekonomik olarak varlık göstermekte zorlanan kesimlerinde, çocuk hala ekonomik bir kaynak olarak kabul edilmekte ve duygusal ihtiyaçları olan bir birey olarak görülmemektedir. Farklı kültürlerin farklı değer yargıları ise bireylerin çocuğun duygusal ihtiyaçlarına yaklaşımını şekillendirmeye devam etmektedir. 20. yüzyıl başlarında Freud'un (1905) çalışmaları, çocuğun duygusal dünyasının karmaşıklığı ve bu karmaşıklığın kişilik gelişimi üzerindeki önemini ortaya koymasıyla, alandaki bilimsel kanıta dayalı çalışmalar için başlangıç kabul edilmektedir.

Kuramsal Yaklaşımlar

Psikodinamik Kuram

Psikodinamik kuram, çocukluk yaşantılarının bireyin bilinçdışı süreçlerini şekillendirerek kişilik gelişimini ve ruh sağlığını nasıl etkilediğini açıklamaktadır (Freud 1923, Sandler ve Fonagy 1997). Çocuklukta yaşanan içsel çatışmaların üstesinden gelmek için çocuklar ebeveynlerinin ilgi ve desteğine ihtiyaç duymaktadır (Winnicott 1971, Schonkoff ve Phillips 2000). Gelişimsel süreçleri için gerekli olan bu ilgi ve desteğin büyük çoğunlukla verilmemesi ile maruz kalınan duygusal ihmal ve bu ihtiyaçların kötüye kullanılması ile karakterize duygusal istismar çocuğun değersizlik, yalnızlık, yetersizlik ve suçluluk duyguları yaşamasına sebep olan travmatik deneyimlerdir (Iwaniec 2006). Çocukluk döneminde baş edilemeyen bu travmatik deneyimler bilinçdışına itilerek bireyin kişilik gelişimini ve ruh sağlığını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Çatışmalarla baş etmeye çalışan çocuğun bastırma ve inkar gibi çeşitli savunma mekanizmaları geliştirerek bilinçdışına ittiği yoğun olumsuz duygular ileride depresyon, anksiyete ve düşük benlik saygısı gibi içsel problemler ve sosyal ve romantik ilişkilerde güvensizlik gibi kişilerarası problemler yaşamasına sebep olmaktadır (Freud 1936, Blatt ve Levy 2003). Psikodinamik kuram, duygusal ihmal ve istismarın bireyin içsel dünyasında derin etkiler yarattığını, bu deneyimlerin kişilik gelişimi, savunma mekanizmaları ve kişiler arası ilişkiler üzerindeki rolünü vurgulamaktadır. Bu çerçevede, çocuklukta duygusal ihmal ve istismara maruz kalan bireylerin yetişkinlikte karşılaştıkları ruhsal sorunların kökenine dair kapsamlı bir anlayış sunarken etkili müdahale yaklaşımlarına da rehberlik etmektedir.

Bu doğrultuda, ebeveynlerin çocuklarının temel duygusal ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olmak ve psikopatolojinin gelişmesini en baştan önlemek amacıyla erken müdahale ebeveynlik programı olarak geliştirilen "Yeterince İyi Ebeveynlik Programı" şema terapiyi temel almaktadır. Program çocuğun sorunlarını azaltmaya ve ebeveynlik uygulamalarını güçlendirmeye eşit derecede odaklanmaktadır.

Program, ebeveynlerin kendi erken dönem olumsuz deneyimlerini ve başa çıkma biçimlerini daha iyi anlamalarına yardımcı olarak, çocuklarıyla yaşadıkları öfke içerikli olumsuz etkileşimleri azaltmayı amaçlamaktadır. Ebeveynler, bu süreçte daha bilinçli ve sabırlı davrandıklarını, böylece çocuklarıyla olan tetikleyici durumlara verdikleri tepkisel ve olumsuz yanıtların azaldığını belirtmişlerdir ve programın duygusal istismar içerikli davranışları azaltmada etkili olduğu görülmektedir (Louis ve ark. 2021).

Bağlanma Kuramı

John Bowlby'nin (1969) geliştirdiği Bağlanma Kuramına göre, çocuklar ile bakım verenleri arasında doğumdan itibaren bir bağ kurulmaktadır ve bu bağ, onların sağlıklı gelişim sürecine birincil düzeyde katkı sağlamaktadır. Bağlanma süreci olarak adlandırılan bu süreçte yaşanan olumsuzluklar veya sürecin hiç gelişmemesi, çocukların özellikle sosyal ve duygusal gelişimleri üzerinde önemli hasarlara sebep olmaktadır (Bowlby 1988, van Ijzendoorn ve ark. 1991, Kerns ve Brumariu 2014, Fuentes-Balderrama 2023). Bowlby, çocukların sadece fiziksel bakım değil sevgi, ilgi ve güven gibi bileşenleri barındıran duygusal bakım ihtiyaçlarına da gelişimsel düzeyleri doğrultusunda cevap almaları gerektiğini öne sürmüştür (Bowlby 1969, 1988). Duygusal ihmal ve duygusal istismar durumlarında bakım veren, çocuğun duygusal ihtiyaçlarına düzenli olarak cevap vermemekte, duyarsız kalmakta veya uygun olmayan tepkiler vermektedir (Crittenden 1992, Tronick ve Weinberg 1997, Howe 2005). Çocuğun, ihtiyaç duyduğu anlarda bakım vereninin ilgisine tekrarlı şekilde ulaşamaması ya da örseleyici karşılık alması duygusal stres yaşamasına sebep olmakta ve güvenli bağlanma sürecini sekteye uğratmaktadır.

Bir çocuğun bakım vereni ile arasında kurulan duygusal bağlar, çocuğun kendini güvende hissetmesi neticesinde çevreyi keşfetme sürecine girmesini de sağlamaktadır. Duygusal ihmale ve duygusal istismara uğrayan bir çocuk, çevreyi keşfetmesi ve sağlıklı bir benlik geliştirmesi için ihtiyaç duyduğu ve beslendiği bir güvenli üsten mahrum kalmaktadır. Bu da çocuğun sosyal ve duygusal sorunlar yaşamasına, yetişkinlik döneminde ise kendilik duygusunun gelişiminde ve diğerleri ile ilişkilerinde problemlere sebep olmaktadır (Bowlby 1988, Schore 2001, Colman ve Thompson 2002, Perry 2002, Groh ve ark. 2014). Duygusal ihmal ve istismarın gerçekleştiği ailelerde, çocuk duygusal ihtiyaçlarına uzun süre cevap alamadığında kendini korumaya almak için bu ihtiyaçları bastırarak kaçınan bağlanma geliştirmekte ya da ebeveynlerinin tutarsız tutumlarına maruz kaldığı için endişe ve belirsizlik yaşayarak kaygılı bağlanma stiline sahip olabilmektedir (Ainsworth ve ark. 1978, Egeland ve Sroufe 1981, Howe 2005). Her iki durum da çocuğun hem mevcut hem de yetişkinlik sürecinde kendi içerisinde ve diğerleri ile sağlıklı ilişkiler geliştirmesinde problemler yaşamasına sebep olmaktadır (Main ve ark. 1985). Güvenli bağlanmanın sağlanmadığı durumlarda çocuk duygusal stresle başa çıkmakta zorlanır ve ileride de anksiyete bozuklukları, depresyon, düşük benlik saygısı ve ilişki problemleri yaşayabilmektedir (Sroufe 2005, Jinyao 2012, Brown ve ark. 2019, Fuentes-Balderrama 2023). Bu doğrultuda şekillenen içsel çalışma modelleri çocuğun kendisi ve başkaları hakkında temel inançlarını belirlemektedir. "Ben değersizim" ya da "başkaları güvenilmezdir" gibi temel inançların gelişmesi duygusal ihmal ve duygusal istismarın uzun vadeli sonuçları arasında gösterilebilmektedir (van Ijzendoorn 2007). Bağlanma kuramı da erken dönemde duygusal ihtiyaçların karşılanmasının öneminin altını çizerek, duygusal ihmali ve duygusal istismarı çocuk gelişiminde büyük bir risk faktörü olarak göstermektedir.

Bağlanma odaklı ebeveynlik programlarının ebeveynlerin duygusal ihmal ve istismar kapsamına giren davranışlarını önleme ve müdahale üzerinde etkili olduğunu gösteren kanıta dayalı çalışmalar bulunmaktadır. Bunlardan biri olan mentalizasyon temelli "Lighthouse Ebeveynlik Programı" bağlanmayı güçlendirmeye odaklanarak dolaylı olarak duygusal ihmal ve istismarı önlemeye yönelik geliştirilmiştir (Byrne ve ark. 2018). Her oturumda bağlanmayı geliştirme amaçlı çalışmalar yapılırken, ebeveynin kendi bağlanma stili ve çocuğunun bağlanma stili ile ilgili de bir keşif süreci sunulmaktadır. Programa katılan ebeveynlerin duygusal ihmal ve istismar kapsamına giren davranışlarının azaldığı görülmüştür (Gervinskaitė-Paulaitienė ve ark. 2023). "Güvenli Çember Programı (Circle of Security)" ise bağlanma odaklı bir içerik sunarak ebeveynlerin çocuklarının duygusal ihtiyaçlarını daha iyi anlayıp, bu ihtiyaçlarına uygun ve duyarlı şekilde karşılık vermelerini kolaylaştırmayı amaçlamaktadır (Mercer 2015). Güvenli bağlanmayı geliştirirken, ebeveyn ve çocuk etkileşimini de şu yollarla güçlendirmektedir: ebeveynin çocuktan gelen ipuçlarını okumak için gerekli olan gözlem kapasitesini artırma, yansıtıcı işleyiş becerisini geliştirme, savunmacı davranıştan empatiye geçişlerini kolaylaştırma (Marvin ve ark. 2002). Güvenli bağlanma

geliştirme sürecinde ebeveynin çocuğun duygusal ihtiyaçlarına duyarlı olması amaçlanarak duygusal ihmal ve duygusal istismar kapsamına giren davranışları da müdahale hedefi haline gelmektedir.

Sosyal Öğrenme Kuramı

Sosyal öğrenme kuramı, bireylerin çevrelerini gözlemleyerek model alma ve pekiştirme yoluyla davranış edindiklerini savunmaktadır. Bandura, çocukların şahit oldukları davranışları gösterebildiklerini öne süren çalışmaları ile şiddet göstermenin şahit olarak da öğrenilebileceğine dair kanıtlar sunmuştur (Bandura 1977, 1986). Ebeveyn davranışlarının ve ihmal ve istismarın kuşaklararası aktarımını kanıtlayan çalışmalar, çocukların kendilerine gösterilen ebeveynlik pratiklerini yetişkin bir ebeveyn olarak sergileme olasılıklarının yüksek olduğunu göstermektedir (Chen ve Kaplan 2001, Bartlett ve ark. 2017, Huesmann 2018, Neppl ve ark. 2020, Morgan ve ark. 2022). Kendileri duygusal ihmal ve istismara maruz kalan çocuklar da bu davranışları edinebilir veya ebeveynlerini rol model alabilirler. Yetişkin olup kendi ailelerini kurduklarında ise bu rolleri oynayabilir ve edindikleri davranışları sergileyebilirler. Bu bakış, ihmal ve istismarın kuşaklararası aktarımının davranışsal yönünü açıklamaktadır.

Bu bağlamda, ebeveynlerin kendi ihmal ve istismar geçmişlerinin ebeveynlik pratiklerine etkileri ile ilgili farkındalık kazanmaları ve ebeveynlik becerilerini geliştirerek yeni davranışlar edinmelerini sağlayan çalışmaların duygusal ihmal ve duygusal istismara müdahale etmede etkili olduğu görülmektedir. "Triple P-Pozitif Ebeveynlik Programı", kendini ve çocuğu gözlemleme, pozitif disiplin tekniklerini uygulama, gerçekçi olmayan beklentileri gözden geçirme, stres yönetimi, başa çıkma, problem çözme ve mutlu ilişki sürdürme becerilerini kazandırarak ebeveynde bilişsel, duygusal ve davranışsal değişiklik sağlamakta ve çocukta oluşacak gelişimsel, duygusal ve davranışsal sorunları önlemeyi sağlamaktadır (Sanders 2012, Nogueira 2022). Bununla birlikte, sosyal öğrenme temelli ebeveynlik müdahaleleri, nörobiyolojik ölçümleri içeren ilk müdahaleler arasındadır (Fisher ve Skowron 2017). Erken dönemde yaşanan sıkıntıların, özellikle stres tepkisini düzenleyen temel nöroendokrin sistem üzerindeki olumsuz etkilerinin aile temelli müdahalelerle azaltılabileceği gösterilmiştir (Patterson ve ark. 2010). Yapılan sosyal öğrenme prensiplerini temel alan müdahale sonuçlarının, bağlanma temelli müdahaleler ile benzer etkileri sunduğu (Dozier ve ark. 2008) ve bu etkinin bakım verenin stresinin azaltılması ile tutarlı ve duyarlı bir bakım ortamı sağlanmasıyla bağlantılı olabileceği görülmektedir. Ebeveynlerin olumlu ebeveynlik davranışlarını artırıp psikolojik saldırganlıklarını azaltan "ACT (Raising Safe Kids) Programı" da ebeveynlere pozitif disiplin, öfke yönetimi ve problem çözme becerilerini kazanmalarını sosyal öğrenme prensiplerine dayalı olarak geliştirilen bir içerik ile sağlamaktadır (Knox ve ark. 2013).

Psikososyal Gelişim Kuramı

Eric Erikson (1959), geliştirdiği psikososyal gelişim kuramında, insanın gelişimi boyunca, süresi değişkenlik gösterebilirken sırası bütün bireyler için aynı olan belirli aşamalardan geçtiğini ve bu aşamaların kendine has çatışmaları olduğunu öne sürmüştür. Her bir çatışmanın başarıyla atlatılması, bir sonraki çatışmanın çözülmesi için gerekli temeli oluşturarak gelişimin devamını sağlamaktadır. Bu aşamaların ilki doğumdan yaklaşık olarak 2 yaşa kadar olan bebeklik sürecinde yaşanan güvene karşı güvensizlik aşamasıdır. Çocuğun bu aşamayı güven kazanarak geçmesi birincil bakım verenleriyle olan ilişkiyle bağlantılıdır (Erikson 1963). Bu aşamada ebeveynlerinden gerekli bakımı ve ilgiyi alamaz veya duygusal ihmal ve istismara maruz kalırsa kendine, insanlara ve çevreye karşı güvensizlik geliştirerek diğer aşamaları da başarıyla atlatması etkilenecektir (Hart ve ark. 2011). 2 ve 4 yaş arasında ise özerkliğe karşı şüphe ve utanç çatışmasını yaşayacak olan çocuğun bu aşamada başarıyla özerklik kazanması için öncelikle güvene ihtiyacı vardır. Aile bu aşamada çocuğun gelişim dönemine uygun görevleri yapabileceği konusunda güvenmez ve desteklemez veya cesaretlendirmek yerine utanç yaşamasına sebebiyet verirse çocuğun bu aşamada edindiği utanç ve suçluluğu ilerideki yaşantısına etki edecektir. 4 ve 6 yaşları arasında yaşayacağı girişimciliğe karşı suçluluk çatışmasını başarıyla atlatmasında da önceki aşamalarda edindiği güven ve özerklik ile beraber aile desteğine ihtiyacı olacaktır. Bu temel, istikrarlı olarak kurulamaz ise çocuğun yaşamının geri kalanını belirleyecek olan çatışmalarla yüzleşme yeteneği üzerinde de önemli bir etkisi olacaktır (Erikson 1963). Duygusal ihmal ve istismar durumunda ebeveynler, çocuğun bu dönemlerdeki temel ihtiyaçları olan koşulsuz kabul, güven ve duygusal desteği istikrarlı olarak sağlamamaktadır. Bu durum da çocuğun bu erken sosyal çatışmaları yenme yeteneğine zarar vermektedir.

Ebeveynlerin çocuklarının gelişimsel dönemlere özgü ihtiyaçlarına cevap verebilmeleri için bu dönemlerin gereklilikleri ile ilgili bilgi sahibi olmalarını ve uygun yanıtlar verebilmeleri için gerekli ebeveynlik pratiklerini öğretmeyi amaçlayan çalışmaların etkililiği görülmektedir. "Nurturing Parenting (Besleyici Ebeveynlik)" isimli ebeveyn eğitimi program içeriği oluşturulurken ebeveynin gelişimin aşamaları ile ilgili bilgi ve beceri eksikliğine dikkat çekerek yaşa özel beceri gelişimi öğretimini hedeflemiştir. Ebeveynlerin büyüme ve gelişmenin çeşitli aşamalarından geçen çocuklarının ihtiyaçları ve farklı aşamalardaki çocuklarından uygun beklentilerin ne olması gerektiği ile ilgili bilgi eksikliği ile çocuğun özerklik ihtiyacını baskılamaya çalışmaları istismar için belirlenen kritik davranışlardır (Bavolek 2015). Program oturumlarına devam eden ebeveynlerin bu alanlarda ihmal ve istismar gösterme olasılıklarının daha düşük düzeyde olduğu bulgusu ile programın etkililiği kanıtlanmıştır (Maher ve ark. 2011).

Ekolojik Kuram

Ekolojik teorinin öncüleri olan Bronfenbrenner (1979) ve Belsky (1980, 1993), çocuk istismarını etkileyen faktörleri anlama konusunda önemli bir etkiye sahip olan bir bakış sunmuştur. Çocuğun gelişimini çocuğun içinde bulunduğu sistemlerin işleyişine bağlı olarak açıklamışlardır. Çocuk ve ebeveynin bireysel özelliklerine karşılık gelen 'bireysel düzey', çocuğu direkt olarak etkileyen ebeveyni ile ilişkisi, akranlarla ve diğer aile üyeleri ile olan ilişkileri, çocuğun okul ve ev gibi onu doğrudan etkileyen fiziksel çevresini belirten 'mikrosistem', çocuğu etkileyen farklı mikrosistemlerin aralarındaki ilişkinin de çocuğu etkilediğinden yola çıkarak bu ilişkilerin oluşturduğu yapıya karşılık gelen "mezosistem", çocuk ile doğrudan ilişkisi olmayan fakat çocuğu etkileyen sistemleri etkileyerek dolaylı yoldan çocuğa etki eden "ekzosistem" ve hepsini etkileyen kültürel ve ideolojik yapının oluşturduğu "makrosistemler" olarak çocuğun üzerinde etkisi bulunan bütün sistemleri geniş bir perspektifte sunmuşlardır.

Ekolojik model, çocuk istismarını bireyin, ailenin, toplumun ve kültürün etkisi altında oluşan çok katmanlı bir süreç olarak ele alır. Bu model, her bir etkenin birbirini karşılıklı olarak değiştirdiğini öne sürer. Örneğin, ebeveynlerin risk faktörleri, çevre ve toplumun etkisiyle değişiklik gösterebilir (Sidebotham 2001). Çocuk istismarında bireysel gelişim süreci, ebeveynin istismarcı veya ihmal edici davranışlar göstermesinin ardındaki nedenleri anlamak için incelenmektedir. Bu bağlamda, ebeveynin kendi çocukluk ve genç yetişkinlik döneminde yaşadığı deneyimler ve bu deneyimlere ilişkin algı ve tepkileri önemlidir. Bu düzey, çocuk istismarında kuşaklar arası geçişlerin nedenlerini anlamaya yardımcı olabilir; çünkü her ebeveynin bireysel gelişim süreci de ekolojik modelde bir yere sahiptir.

Bronfenbrenner'e (1979) göre insan gelişimi ekolojisi, gelişen bir birey ile bu bireyin yaşadığı çevreler arasındaki etkileşimin ve daha geniş toplumsal bağlamlarla olan ilişkilerin bilimsel incelenmesini içerir. Bu etkileşim, birey ve çevresi arasında sürekli olarak birbirine uyumlanarak ilerler. Çocuk istismarı ekolojisi, durağan bir model olarak değil, çocuk gelişiminin dinamik sürecine entegre olmuş bir çerçeve olarak değerlendirilmelidir. Ling ve Kwok (2017) çocuk istismarını ekolojik perspektiften inceledikleri çalışmalarında ebeveynlerin çocukluk istismarı geçmişinin, evlilik çatışmaları ve güvensiz ebeveyn-çocuk bağlanması olasılığını artırdığı ve bunun da kendilerinin sergilediği duygusal istismarı da kapsayan ihmal ve istismar davranışlarını artırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Bununla birlikte kültürel ebeveynlik pratiklerine de sorgulamadan bağlı olan ebeveynlerin, evlilik ilişkilerindeki çatışmalarında kendi ailelerinden model aldıkları üzere agresyon sergiledikleri ve bu çatışmaların da çocuğu dolaylı yoldan etkilediği görülmüştür (Ling ve Kwok 2017). Ekolojik modele dayalı olarak geliştirilen "Chicago Çocuk-Ebeveyn Merkezi Okul Öncesi Programı"nın, ebeveynlerin duygusal istismar boyutunun da dahil olduğu istismar ve ihmal davranışları üzerinde etkili olduğu ve bu etkilere aracılık eden değişkenlerin bireysel, aile içi ve aile dışı dinamikler ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Mersky ve ark. 2011).

Duygusal İhmal ve Duygusal İstismar Risk Faktörleri

Duygusal ihmal ve duygusal istismarın gerçekleşmesinde etkili olan çocuk, aile ve çevre kaynaklı çeşitli risk faktörleri olabilmektedir. Duygusal ihmal ve duygusal istismarın önüne geçilebilmesi için altında yatan sebeplerin ve risk faktörlerinin doğru analiz edilmesi ve uygun unsurların müdahale ve önleme kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir.

Yaş, cinsiyet, ailedeki konum, sağlık ve engellilik açısından duygusal istismara daha açık bir çocuk profili olması beklenmemekte ve aile bağlarıyla ilgili olarak, kültür, etnik grup, din ve sınıf veya fiziksel ve öğrenme engeli olan bir üye açısından önemli bir farklılık olmadığı görülmektedir (Doyle 1997). Bununla birlikte belirli gruplardan gelen çocukların daha fazla duygusal ihmal ve istismara maruz kaldıkları bilinmektedir. Çocuk işçiler veya savaş ve diğer krizler nedeniyle yerinden edilmiş çocuklar gibi toplumun dezavantajlı kesimlerinden gelen çocuklar, ailelerinden uzakta geçirdikleri zaman nedeniyle hem aile dışı hem de aile içi istismar ve ihmale maruz kalabilmektedir (Kumari 2020). Genel olarak çocuk istismarı ve ihmali ve özel olarak psikolojik kötü muamele göz önüne alındığında, ebeveyn ile çocuk arasındaki ilişkinin istismar edici veya ihmal edici olmasının sorumluluğu ebeveyne aittir. Çocuklar mizaç olarak zor ve kıskırtıcı olabilir veya bazı durumlarda, ebeveynleri için ciddi strese neden olan ve onların başa çıkma yeteneklerini zorlayan fiziksel veya psikolojik koşullara sahip olabilirler. Bununla birlikte, ebeveynler başa çıkamıyorsa, yapılması gereken yardım aramaktır. Ebeveynler herhangi bir nedenle yardım alamayacak durumdaysa hem çocuk hem de ebeveyn adına müdahale etme sorumluluğu başka yakınlarla aittir (Glaser 2002).

Gelişimsel psikopatoloji perspektifi içerisinde ekolojik transaksyonel yaklaşım, çocuk istismar ve ihmalinin sonuçlarını etkileyen her bir ekolojik sistemdeki risk ve koruyucu faktörleri inceleme şansı sağlamaktadır (Cicchetti ve Toth 2016). Bu yaklaşım çocuğu ailenin içinde ele alarak, bireysel, ailesel, toplumsal ve daha geniş makrosistemlerdeki geçici ya da kalıcı risk ve koruyucu faktörleri, çocuğun kötü muamele deneyiminde uyum ve uyumsuzluğunu etkileyen faktörler olarak ele almaktadır. Duygu düzenleme, uyumu artıran davranışları başlatmak ve ayarlamak için oldukça önemlidir ve olumsuz duyguların kaygı veren seviyeye gelmesini önlemektedir (Cicchetti ve Toth 2016). İhmal edilen bebekler ihmal edilmeyenlere göre daha az duygusal ifade göstermekte ve daha uzun süreler olumsuz duygulanıma sahip olmaktadır ve bu da gelişim boyunca devamı gelecek olumsuzlukları başlatmaktadır. Löve (2019) bu çıkarımları destekleyen çalışmasında duygusal ihmalin açıkça ebeveynin psikolojik sorunlarıyla ilişkili olup, ebeveynin sosyoekonomik durumuyla anlamlı olarak ilişkili olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Duygusal istismara maruz kalan ve maruz kalmayan grupların sahip olduğu risk faktörleri karşılaştırıldığında; geniş aile yapısı, ebeveynler arasındaki ve evlilik içindeki çatışmalar, birincil bakım verenin değişmesi, ailede bir çocuğun kaybı, ekonomik zorluklar nedeniyle temel ihtiyaçların karşılanmasında yaşanan sıkıntılar, ruh sağlığı sorunları (Doyle, 1997) ve özel gereksinimli bireylere bakım sağlama zorunluluğu gibi etkenlerin öne çıktığı görülmektedir.

Erken bakım veren ilişkileri, şimdiki ve gelecekteki ilişkilerin niteliğini etkilediği için, patolojik bakım alan çocuklar, ilişkilerin varlığı ve güvenilirliği ile ilgili olumsuz beklentilere sahip olmakta ve kendilerini yetersiz ve değersiz görmektedirler (Toth ve Manly 2019). Çocuklukta duygusal ihmal yaşayan annelerin doğum sonrasında bebekleri ile daha fazla bağlanma problemleri yaşadığı ortaya çıkmıştır. "İhmal edilen annelerin", kendi yaşadıkları deneyimleri bilinçli ya da bilinçdışı bir şekilde bebeğine aktarma eğiliminde olduğu ve bu durumun nesiller arası bir ihmal döngüsüne yol açabileceği görülmektedir (Talmon ve ark. 2019). Kuşaklararası aktarılan bu döngü, müdahale edilmediği sürece duygusal ihmal için risk faktörü olarak kalmaya devam etmektedir. Annelerin bebeklerinin duygusal sinyallerine algısal, davranışsal ve otonomik tepkilerini inceleyen bir çalışma, çocuklukta ihmal yaşayan annelerin duygularını ve davranışlarını düzenleme olasılıklarının daha düşük bulunduğu ve bu durumun çocuklarının duygusal ifadeleriyle ilgilenme konusunda sıkıntı yaratabilecek düzeyde olduğu sonucuyla ihmal döngüsünü desteklemektedir (Buisman ve ark. 2018). Ek olarak, ihmal eden ebeveynlerin kişilik yapılarında çeşitli bozukluklar olduğu düşünülmüş ve bu ebeveynlerin sıklıkla infantil yani çocukluk kaygılarına saplanıp kalan, olgunlaşmamış kişilik özellikleri sergiledikleri öne sürülmüştür. Bu kavram, bireyin çocukluk dönemine özgü duygusal ihtiyaçlarını tamamlamaması ve bu eksiklikleri yetişkinlikte de sürdürmesi anlamına gelmektedir. Ebeveynlerin, kendi ailelerinde kendilerine verilmeyen ama beklenen sevgi ve ilgiyi elde etme veya yas tutma ihtiyacı, bu sevgi ve ilgiyi kendi çocuklarına verememelerini de açıklayabilmektedir (Polansky ve ark. 1983, Taylor ve Daniel 2005, Stevenson 2008). Çalışmalar, çocuk duygusal ihmal ve istismarında bakım veren ve aile ile ilgili risk faktörlerinin öne çıktığını göstermektedir.

Bütün bunlarla beraber, farklı kültürler çocuk bakımında arzu edilen ve istismar olarak görülen davranışlar açısından farklılıklar göstermektedir. Batı kültüründe çocuğun başarısını ödüllendirmek ve duyguları yakın fiziksel temasla göstermek normalken çocuğu aşırı eleştirmek ve cezalandırmakla tehdit etmek duygusal

istismar olarak algılanmaktadır. Bazı doğu kültürlerinde ise kibiri teşvik ettiği düşünüldüğü için ödüllendirmek uygunsuz karşılanırken istenmeyen davranışları engellemek veya değiştirmek amacıyla ceza ve eleştiri kullanılması gerektiği düşünülmektedir. Normal olarak algılanan durum kültürden kültüre farklılık göstermektedir (Iwaniec 2003). Çocuğu disiplin edilmesi amacıyla ceza ve sözel şiddet içeren eylemlerin normal görüldüğü ve duygusal ifadelerin paylaşılmasının uygun karşılanmadığı çevreler, ihmal ve istismar niyeti taşımasa da çocuklukta duygusal ihmal ve istismar için risk teşkil etmektedir.

Türkiye'deki ebeveynlik anlayışı, kültürel faktörlerin yanı sıra değişen ekonomik dinamikler ve modernleşmenin aile yaşamı ve ebeveyn-çocuk ilişkilerine yansması sonucu, geleneksel otoriter yaklaşımdan daha modern bir yapıya doğru evrilmektedir. Yapılan araştırmalar, nesiller ilerledikçe anne ve babaların daha sevgi dolu, kontrolcü olmayan ve disiplin odaklı yaklaşımlar yerine özerkliği destekleyen tutumlar benimsediğini göstermekte (Sunar 2009) fakat aile içi yakınlığı korumak amacıyla çocuklar üzerinde belirli ölçüde kontrol uygulandığını vurgulamaktadır (Sunar 2002). Bu bulgular, Kağıtçıbaşı'nın (2007) gelişmekte olan kentsel aile modeli öngörüsünü, nesiller arası artan sevgi ve özerklik desteğine rağmen kontrolün rolünün sorgulanması ile kısmen desteklemektedir. Kağıtçıbaşı ve Ataca (2005), çocuklara atfedilen ekonomik değerin azalırken, onların psikolojik değerinin artmakta olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte duygusal ihmal ve istismar konularında hala farkındalık eksikliği ve ebeveynlik uygulamalarında tutarsızlıklar gözlemlenmektedir.

Kültürel bağlamda, kolektivist Türk toplumunda kayıtsızlık ve duygusal açıdan uzaklık hissi Batılı örneklerle göre daha düşük oranda görülmektedir (Sümer ve ark. 2016). Bununla birlikte Güler ve ark. (2002), annelerin uyguladığı duygusal istismar/ihmal davranışları açısından annelerin çocuklarına sevgi göstermeme, bağırma-azarlama gibi davranışları yaygın olarak sergilediklerini belirtmişlerdir.

Ülkemizde yapılan başka bir çalışma, çocukluk döneminde istismara uğrayan bireylerin yetişkinlikte istismarcı ebeveyn olma olasılığının daha yüksek olduğunu ve ebeveynlerin ekonomik zorluklarının istismar davranışlarıyla ilişkili olduğunu göstermektedir. Özellikle düşük gelirle mücadele eden ebeveynlerin, yüksek gelirli olanlara göre çocuklarına kötü muamele gösterme olasılıklarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Annelerin eğitim düzeyi ile istismarcı davranışlar arasında anlamlı bir ilişki tespit edilemezken, babaların eğitim düzeyinin duygusal istismara yönelik davranışlarla önemli derecede ilişkili olduğu rapor edilmiştir (Sofuoğlu ve ark. 2016). Demografik analizlerde, ebeveyn örnekleminin büyük çoğunluğunu annelerin oluşturması (yaklaşık %72) de annenin çocuk gelişimindeki kritik rolüne işaret etmektedir.

Araştırmalar ayrıca, kırsal bölgelerde yaşayan annelerin çocuklarından daha erken yaşlarda geleneksel ahlaki kurallara uyum beklediğini, sorgusuz itaat ve cezalandırma yöntemlerini daha fazla kullandığını ortaya koymaktadır. Buna karşılık, metropolde yüksek eğitilmiş anneler, çocuklarının gelişimsel özelliklerini daha erken kazanmasını talep etmekle birlikte daha esnek ve daha az itaat odaklı bir ebeveynlik yaklaşımını benimsemektedir. Bu durum, duygusal istismar bağlamında, kırsal alandaki katı ebeveynlik anlayışının potansiyel olarak duygusal istismara zemin hazırlayabileceğini düşündürmektedir (Nacak ve ark. 2011). Başka bir araştırmada yer alan ebeveynlerin, çocuk istismarı, ihmali ve duygusal istismar konularında yeterli veya kapsamlı bilgiye sahip olmadıkları, fakat yine de çocuklarının iyiliğini ön planda tutarak hareket ettikleri gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, bu ebeveynlerin hassas olmalarına rağmen, stres altındayken hakaret etme, kızma, azarlama, bağırma, dinlememe, çocukları yanından uzaklaştırma, tehdit etme veya görmezden gelme, oda cezası verme gibi davranışlar sergiledikleri tespit edilmiştir (Üstündağ 2022).

Genel olarak, elde edilen bulgular, Türk ebeveynlik uygulamalarının kültürel, sosyoekonomik ve demografik faktörlerin etkisi altında şekillendiğini ve bu değişkenlerin etkileşiminin çocukların duygusal sağlığı için risk faktörü olabileceğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle, duygusal istismar ve ihmali önleyici müdahaleler geliştirilirken, ebeveynlik yaklaşımlarının uygulandığı kültürel ve ekonomik ortamların da göz önünde bulundurulması büyük önem taşımaktadır.

Duygusal İhmal ve Duygusal İstismarın Psikopatoloji ile İlişkisi

Duygusal ihmal ve istismarın çocuklar üzerindeki etkileri geniş kapsamlı ve uzun sürelidir. Hart ve arkadaşlarının (2011) belirttiği üzere, bu tür deneyimler, çocuklarda kaygı, depresyon, düşük benlik saygısı

gibi duygusal sorunların yanı sıra, davranışsal olarak saldırganlık, antisosyal davranışlar ve yeme bozuklukları gibi belirtilerin gelişimine yol açar. İlişkilerde güven eksikliği ve sosyal izolasyon gibi kişilerarası zorluklar yaratabilir ve çocukların sağlıklı bağlanmalarını engelleyebilir. Ek olarak, akademik performans ve fiziksel sağlık üzerinde de ciddi olumsuz etkiler bırakabilir. Glaser (2011) ise, bu tür ihmalin yalnızca dışsal zarar belirtilerine dayandırılmayacağını, zira duygusal kötü muamelenin etkilerinin çoğunlukla başka nedenlere de atfedilebileceğini vurgulamaktadır. Duygusal ihmalin bireysel düzeyde psikolojik etkileri başlıklar altında incelenmiştir.

Duygu Tanıma, Duygu İfade Etme, Duygu Düzenleme

Bebeklik döneminde uzun süreli duygusal yoksunluk ve aynalama eksikliği, zihne ve bedene nüfuz eden büyük sıkıntıya neden olur ve bu da psikopatolojiye zemin hazırlamaktadır. Çocuk duygusal ihmal yaşadığında, kendisini artık dayanılamayan iç çatışmalardan korumak için ayrışma savunmalarını kullanma olasılığı yüksektir (Stein ve ark. 1991, Schimmenti ve Caretti 2016). Jessar ve arkadaşlarına (2017) göre, duygusal olarak ihmal edilen çocuklar, birincil bakım verenlerinin duygularını görmezden gelmesi nedeniyle, kendi içsel deneyimlerini güvenilir ve geçerli bir şekilde yorumlayamama riski taşır. Bu ihmalkar tutum, çocukların kendi duygularını önemsiz ve değersiz olarak algılamalarına yol açar ve bu durum da ilerideki duygusal ve sosyal işlevselliklerini olumsuz etkileyebilir.

Zayıf duygusal çevrede, çocukların duygularını anlamayı öğrenme şansları yoktur. İhmalkâr ebeveynlerin çocuklarına duyguları tanımlayabilmeleri ve ayırt edebilmeleri, duyguları değiştirebilmeleri veya bakış açısı kazanmaları için gerekli duygu düzenleme becerilerini öğretmeleri olasılığı oldukça düşüktür (Kim ve Cicchetti 2010, Sciarrino ve ark. 2018). İhmal edilen çocuklarla yapılan bir çalışmada, bu çocukların bir skeçteki duygusal ifadeleri tanımakta daha fazla zorluk yaşadıkları ve kontrol grubu ile fiziksel istismara uğrayan grupla karşılaştırıldığında duygular arasındaki ayrımı daha az yapabildikleri tespit edilmiştir (Pollak ve ark. 2000). Duygusal olarak reddedilen bir çocuk davranışlarını model alabileceği sevgi dolu ve sevgisini paylaşan bir ebeveyn tanımadığından dolayı kendisi de sevgiyi nasıl vereceğini bilmeden büyümektedir. İlgî ve şefkat almayı çok istese de teklif edildiğinde almakta zorlanır, duygusal olarak kendisini incinmekten korumak için duygularını izole etmeye meyillidir ve sonunda insanlardan sevgi almaya çalışmaktan vazgeçmektedir (Iwaniec 2003). Psikolojik ve somatik olarak sağlıklı bireylerle aleksitimi ve erken yaşam stresi arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışma sonuçları, erken çocuklukta yaşanan duygusal ihmal ve aleksitimi arasında, duygusal ihmalin varyansın %13'ünü açıkladığı anlamlı bir korelasyon olduğunu göstermiştir. Aleksitiminin duygusal ihmal ile pozitif yönlü anlamlı bir korelasyon gösterirken fiziksel veya cinsel istismar gibi diğer çocukluk çağı travmaları ile anlamlı olarak ilişkili olmadığı görülmüştür (Aust ve ark. 2013). Psikolojik istismara uğrayan çocuklar, bakım verenleri yanındayken duygusal olarak baskı altında ve kontrollü davranırlar ve olumsuz duygularını ifade etmekten çekinirler. Howe (2005), bu çocukların yardım istemekten kaçındığını ve ihtiyaçlarının reddedileceğini düşünerek kendilerini güvende hissetmediklerini belirtir. İhtiyaçlarını göstermenin zayıflık olarak algılanabileceğini deneyimlediklerinden dolayı güçlü ve bağımsız bir kimlik geliştirmeye çalışırlar. Sonuç olarak da bağlanmaya dair tüm deneyimlerden kaçınma eğilimi gösterirler.

Özdeğer ve Dışa Yönelim

Duygusal istismarcı ebeveynler genellikle çocuklarına karşı sürekli olarak olumsuz bir tutum sergiler, onları eğlenceden ve sosyalleşmeden mahrum bırakır, çocuğun bilerek kendilerini sinirlendirdiğine inanır ve aşağılayıcı bir dil kullanarak çocukla fiziksel ve duygusal mesafe kurarlar. Bu durum, çocuğun ebeveyni ile sağlıklı bağlanma geliştirmesini engeller, sosyal izolasyona ve yalnızlığa yol açarak özsaygı ve özgüven gelişimini olumsuz etkiler (Iwaniec 1995, 2003). Duygusal olarak ihmal edilen çocuklarda davranış sorunları, sosyal ilişkilerde zorluklar ve düşük yetkinlik öne çıkar ve bu çocuklar düşük özsaygı, özgüven eksikliği, mutsuzluk, düşük akademik başarı ve ebeveynlerine güvensiz bağlanma özellikleriyle dikkat çekerler. Pasif ve itaatsiz davranışlar sergileyebilir, öfke patlamalarına yatkın olabilirler ve öğrenilmiş çaresizlik belirtileri gösterebilirler. Küçük çocuklar duygusal ihmale karşı daha hassas olabilirken, ergenlikte terk edilen ya da ilgisiz bırakılan gençler de risk altındadır (Iwaniec 2003). Ebeveynleri ve hatta kardeşleri tarafından duygusal olarak kötü muameleye maruz kalan çocuklar, yetersiz, izole, istenmeyen olarak hisseder ve

sevilmediklerini düşünürler. Benlik saygıları düşüktür ve kendilerini değersiz olarak görürler (Brassard ve Hardy 1997, O'Hagan 1998, Hart ve ark. 2002, Iwaniec 2006, Skogrand ve ark. 2007, Wright 2008, Barlow ve MacMillan 2010). Çocuklar bu tür durumlara iki yoldan biriyle yanıt verirler: Karşı koyarlar, düşmanca davranırlar, saldırganlaşırlar ve davranış sorunları sergilerler ya da öfkelerini içe çevirerek kendilerine zarar verirler, depresyona girerler, geri çekilirler veya intihara meylederler (Crosson-Tower 2014).

İhmal edilen çocukların, fiziksel istismara uğramış çocuklara kıyasla ebeveynlerinin zamanına, sevgisine ve ilgisine layık olmadıklarını algıladıkları öne sürülmüştür (Dean ve ark. 1986). Fiziksel istismara uğramış çocuklarda görülen ebeveyn kötü muamelesinin bu mantığa bürümesi, anksiyete, depresyon, somatizasyon, paranoya ve düşmanlık gibi daha sonraki psikolojik sorunlar düşünüldüğünde bir tampon görevi görmektedir. Sonuç olarak, araştırmacılar ihmalin daha sonraki zihinsel sağlık ve kişilerarası stres faktörleri için daha güçlü yordayıcı olabileceğini öne sürmüşlerdir (Gauthier ve ark. 1996). Minnesota Anne/Çocuk Etkileşim Projesi'ni yürüten araştırmacılar, yüksek riskli annelerden doğan çocukları, doğdukları andan yetişkinlik dönemine kadar takip etmişlerdir. Düşmanca ve sözlü tacize maruz kalan çocukların, zayıf bağlanma, öfkeyle hareket etme, zayıf dürtü kontrolü gösterme, kolayca dikkati dağılma ve öğrenme sorunları gibi bir dizi olumsuz sonuca maruz kaldıkları sonucuna varmışlardır. Bu olumsuz etkiler, fiziksel istismara uğramış çocuklarda görülenler kadar güçlüdür. Aynı çalışmada ayrıca, duygusal tepki vermeyi reddeden ebeveynlere sahip çocukların, kötü muamele görmeyen akranlarına kıyasla daha düşük özsaygıya sahip olma, kendini istismar eden davranışlar sergileme ve ciddi psikopatoloji geliştirme olasılıklarının daha yüksek olduğu bulunmuştur (Erickson ve ark. 1989).

Kaygı ve Depresyon

Nörobilimsel araştırmalar, çocuklukta gerçekleştirilen duygusal istismar ve ihmalin beyin gelişimi üzerindeki spesifik ve zararlı etkilerini göstermektedir (Teicher ve Sampson 2016). Teicher, ebeveyn sözlü tacizinin özellikle güçlü bir kötü muamele şekli olduğunu ve disosiyasyon, depresyon, limbik uyarılma, öfke ve düşmanlık üzerinde diğer aile içi istismar türlerine benzer veya onlardan daha güçlü olumsuz etkilerle ilişkili olduğunu bulmuştur (Teicher ve ark. 2006). Duygusal ihmalin psikiyatrik belirtiler ve olumsuz duygulanım ile pozitif yönlü anlamlı ilişkisi olduğu görülmektedir. Çocuklukta duygusal ihmal deneyimlerinin mevcut psikiyatrik belirtilerin şiddetini yordadığı ve olumsuz duygulanım düzeylerinin de bu ilişkiye aracılık ettiği görülmüştür. Bunun yanında duygusal ihmal yaşayan kadınlar daha fazla psikiyatrik semptom geliştirmişlerdir (Schimmenti ve ark. 2015). Duygusal istismar veya duygusal ihmal öyküsü olan üniversite öğrencilerinin olumsuz öz inançlar geliştirme eğiliminde olduğu bildirilmiştir (Wright ve ark. 2009). Bu genç yetişkinler, ebeveynlerinden gelen olumsuz mesajları içselleştirmiş ve utanç duymuş, sonucunda da kendilerini kusurlu görmüşlerdir. Kötü muamele görmeyen akranlarından daha yüksek düzeyde depresyon ve kaygı bildirmişlerdir.

Karşılaştırılan diğer gençlere kıyasla, bakım veren yokluğu ve duygusal ihmal öyküsü olan gençlerin, tehdit edici bilgilerin işlenmesi sırasında fMRI sonuçlarına göre belirgin şekilde daha yüksek sol amigdala ve sol ön hipokampus aktivasyonu gösterdiği tespit edilmiştir (Maheu ve ark. 2010). Bir diğer çalışmada ise çocuklukta duygusal ihmalin, genetik bozukluk varlığında amigdala aktivitesinin artmasına aracılık ettiği görülmüştür. Amigdala aktivitesinin artması da sürekli tetikte olmaya dönüşebilir ve duygudurum ve kaygı bozuklukları gibi stresle ilişkili psikopatolojilerin gelişimine zemin hazırlayabilmektedir (Bogdan ve ark. 2012). Daha önce HPA ekseninin bozulmuş negatif geri bildirimi ve strese bağlı psikopatoloji ile ilişkilendirilen FKBP5 genotiplerinin, artan tehditle ilişkili dorsal amigdala reaktivitesini çocuklukta duygusal ihmal ile etkileşimde olup olmadığını inceleyen bir çalışmanın bulguları, çevresel stresörlerle etkileşim halinde FKBP5 genotipinin amigdala reaktivitesinde belirgin bir artışa yol açtığını göstermektedir. Duygusal ihmal bağlamındaki bu artış eğilimi, FKBP5 alellerini taşıyan bireylerin stresle ilişkili psikopatoloji için artan risk altında olduğunu göstermektedir (White 2012).

Bağımlılık

Duygusal istismarın bağımlılık üzerindeki etkisi, duygu düzenleme bozukluklarıyla yakından ilişkilidir. Araştırmalar, çocukluk çağı olumsuz deneyimlerinin, özellikle duygusal ihmal ve istismarın, yetişkinlikte

madde kullanım bozuklukları geliştirme riskini önemli ölçüde artırdığını göstermektedir (Felitti ve ark. 1998). Yapılan bir çalışma duygusal istismarın alkol bağımlılığını yordadığını ortaya koyarken, diğer ihmal ve istismar türlerinden daha etkili olduğu sonucunu elde etmiştir (Potthast ve ark. 2014).

Duygusal istismarın etkilediği erken yaşam dönemlerinde meydana gelen ve kronikleşen stres tepkisi ileride dürtü kontrolünü yöneten beyin bölgelerinde değişimlere yol açarak bireyleri bağımlılığa daha yatkın hale getirebilir (Sinha 2008). Özellikle, duygusal istismara maruz kalan bireylerde dopamin sistemi düzensizlikleri gözlemlenmiş ve bu durumun ödül arayışına yönelik kompulsif davranışları artırdığı belirtilmiştir (Anda ve ark. 2006). Rosenkranz ve ark. (2012) tarafından yapılan bir çalışmada, çocukluk çağı istismar türleri birlikte değerlendirildiğinde, yalnızca duygusal istismar ve ihmalin madde kullanım sorunlarının güçlü yordayıcıları olduğu bulunmuştur. Bu bulgu, bireylerin bağımlılığı, duygu düzenleme zorluklarını dengelemek ve psikolojik acıyı hafifletmek amacıyla bir başa çıkma mekanizması olarak kullanabileceğini öne süren "kendini tedavi etme" hipotezi ile tutarlıdır (Khantzian 1997).

Duygusal istismarın duygu düzenleme ve bilişsel kontrol mekanizmaları üzerindeki uzun vadeli etkileri dikkat çekicidir. Kötü muamele gören bireylerde duygu düzenleme ile ilişkili beyin bölgelerinin, madde kullanım bozukluklarının potansiyel belirleyicileri olarak tanımlanan bölgelerle örtüşmesi, istismarın bağımlılık gelişimindeki rolünün altını çizmektedir (Puetz ve McCrory 2015). Yapılan çalışmaların sonuçları da duygusal ihmalin madde bağımlılığı ile anlamlı ilişki içinde olduğunu göstermektedir (Cohen ve ark. 2017, Salokangas ve ark. 2019).

Evde bir bağımlılık duygusu yaşamayan gençler, aşırı cep telefonu kullanımı gibi anında rahatlama sağlayan stratejiler kullanarak duygusal bağlantı kurmaya çalışabilmektedirler. Bu cihazlar, her zaman, her yerde çevrimiçi olarak oyun oynama ve arkadaşlarla bağlantı kurma fırsatları sağlar. Bununla birlikte, ilişkili olma ihtiyacını karşılamak (Deci ve Ryan 2000) için cep telefonlarına başvurmamak problematik cep telefonu kullanım riskini artırabilir. Çalışmanın sonuçları, ergenlerin çocuklukta duygusal ihmal yaşamaları ile mevcut problematik mobil telefon kullanımları arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkiyi ortaya koymaktadır (Chen ve ark. 2021). Sonuç olarak, duygusal kötü muamele bağımlılık gelişimi için önemli bir risk faktörüdür ve bu ilişkinin altında psikolojik, nörobiyolojik ve davranışsal mekanizmalar yatmaktadır.

Kişilik Bozuklukları

Duygusal ihmal birçok çocuk ve yetişkin için psikiyatrik bozukluk ve semptomlarla ilişkilidir. 11 yaşındaki duygusal ihmalin 15 yaşındaki psikopatolojiyi önemli ölçüde yordadığı görülmektedir (Young ve ark. 2011). Çocuklukta duygusal ihmalin narsisistik kırılabilirlik ile depresif ve anksiyete belirtileri arasında pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koyan bir çalışma, çocukluk çağı duygusal ihmali ile her iki tür psikolojik sıkıntının şiddeti arasındaki ilişkide narsisistik kırılabilirliğin önemli bir aracı rol oynadığını göstermiştir. Modele utanç eklendiğinde, narsisistik kırılabilirliğin çocuklukta yaşanan olumsuz deneyimlerden kaynaklanan psikolojik sıkıntıya katkıda bulunurken, utanma duygusunun bu süreçte önemli bir aracılık rolü oynadığı bulunmuştur. Bu bulgular, narsisistik kırılabilirlik olarak kendini gösteren yaygın güvensizliklerin ve öz-düzenleme zorluklarının göreceli bir ebeveyn sıcaklığı ve empati eksikliğinden kaynaklanma eğiliminde olduğunu ve bu tür zorlukların utançla ilgili duygular ve nihayetinde akut psikolojik sıkıntı için zemin hazırladığını göstermektedir (Kealy ve ark. 2020). Mahler ve arkadaşlarının (1975) teorisine dayanarak Masterson ve Riley (1975) ise, ayrışma-bireyselleşme dönemindeki seçici anne mevcudiyetinin ilerleyen dönemde bireyi borderline psikopatolojisine yatkın hale getirdiğini öne sürmüşlerdir. Buna göre borderline birinin çocukluğuna bakıldığında aşırı korumacı ve duygusal olarak ihmalkâr unsurların bir birleşimi görülecektir (Zweig-Frank ve Paris 1991). Çalışmanın sonuçları da hem erkek hem kadın katılımcıların borderline olmayan gruba göre anne ve babalarını çocukluklarında az ilgili fakat oldukça kontrolcü bulduklarını göstererek teoriye katkı sağlamaktadır (Zweig-Frank ve Paris 1991).

Somatik Bozukluklar

Duygusal istismara maruz kalan çocuklar genellikle kaygı, korku, uyku sorunları, psikosomatik belirtiler, yeme bozuklukları ve dikkat dağınıklığı gibi sorunlar yaşar. Yıkıcı ve agresif davranışlar, alt ıslatma ve dışkı kaçırma gibi sorunlar da gözlemlenebilir (Iwaniec 1995, 2003). Duygusal istismar ve ihmal alanında yapılan

araştırmaları inceleyen bir çalışmada, duygusal istismar ve ihmal oranlarının, yeme bozukluğu, madde kötüye kullanımı, eksen 1 bozuklukları, kendine zarar verme ve ayaktan psikoterapi alan belirlenmemiş sorunları olan bireyler gibi birçok klinik durumu içeren örnekleme, genel topluluk örneklemine göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Baker ve Maiorino 2010). Çarpıcı bir şekilde, duygusal istismar veya duygusal ihmal deneyimlerinin, diğer çocukluk istismarı biçimlerinden daha fazla "ağırılık" veya "toksisite" taşıdığı bulunmuştur. Spesifik olarak, yalnızca psikolojik kötü muamele öyküsü olan çocuklar ve ergenler, tipik olarak, fiziksel ve cinsel istismarın birleştiği gençlere göre eşit veya daha kötü klinik sonuç profilleri sergilemektedirler (Spinazzola ve ark. 2014, Hodgdon, 2019). Bu çocukların bazılarında ayrıca baş ağrıları, astım, kolit gibi somatik şikayetler veya uyku bozuklukları gelişir (Crosson-Tower 2014).

Aile ve Sosyal Düzeyde Bozulmalar

Çocukluklarında duygusal ihmale maruz kalmak, kadınların hamilelik süreci ve sonrasındaki beden algıları, bebekleri ile kurdukları bağ ve annelik öz yeterliği üzerinde kendisini göstermektedir. Çocuklukta yaşanan duygusal ihmal, doğum sonrası anne-bebek bağlanma problemleri ile pozitif yönde anlamlı olarak ilişkilidir. Görünmezlik duygusu ve bozulmuş bir öznellik duygusu ile karakterize edilen ihmalkâr bir çevrede büyümek, kendini kusurlu ve yetersiz bir benlik duygusuyla gösterebilmekte ve düşük bir annelik öz-yeterlik duygusuna yol açabilmektedir. Çalışmanın bulguları, "ihmal edilen annelerin" bebeklerine kendileriyle aynı yaşam deneyimini yaşatabilecekleri kısır döngüyü ortaya koymaktadır (Talmon ve ark. 2019). Başka bir çalışmada ise çocukluk döneminde kadın bakım veren tarafından duygusal ihmale maruz kalan katılımcılar, daha yüksek düzeyde mevcut psikolojik sıkıntı rapor etmelerinin yanında aile sistemi içindeki uyum ve esnekliklerinin daha az olduğunu rapor etmişlerdir (Wark ve ark. 2003).

Ebeveynlerinin duygusal ihmalini uzun süre yaşayan çocuklar, güvenli olmayan ortam ve duygusal yoksunluk nedeniyle duygusal ihtiyaçlarını karşılayamazlar. Bu nedenle bu çocukların sağlıklı bir kişilik ve sosyal işlev geliştirmeleri zorlaşır ve sosyal faaliyetlerde dışsallaştırma problemlerinin görülme riskini artırır. Ebeveyn duygusal ihmalinin, sapkın akran ilişkisini yordadığı da çalışma sonuçlarında görülmektedir (Yang ve ark. 2021). Duygusal ihmal ve sosyal korku ve kaçınma arasındaki ilişkide oksitosin ve bağlanma sisteminin aracı rolünü inceleyen çalışmada ise, duygusal ihmalin, daha düşük düzeyde plazma oksitosin konsantrasyonları ile anlamlı düzeyde ilişkili olduğu görülmektedir. Sonuçlar, duygusal ihmal ve sosyal (bozukluk) işlevsellik arasındaki etkileşimde oksitosin ve bağlanma sistemlerinin rolünü vurgulamaktadır (Müller ve ark. 2019).

Önleme ve Müdahale Çalışmaları

Genel popülasyonda duygusal ihmalin artan yaygınlığı nedeniyle, sosyal işlevsellik ve ruh sağlığı üzerindeki kalıcı olumsuz etkiler endişe vericidir ve erken müdahale ve önleme programlarına duyulan ihtiyacın altını çizmektedir. Duygusal ihmal ve istismarın doğası gereği önleme ve müdahale programlarının etkili olabilmesi için bütüncül bir yapıya sahip olması gerekmekte ve hedef kitleye yönelik programların sürdürülebilirliğini sağlamak adına toplumsal seviyede kapsamlı stratejilere de ihtiyaç duyulmaktadır. Direkt olarak duygusal ihmal ve duygusal istismarı hedef alan çalışmalar oldukça sınırlı sayıda olsa da, risk altındaki aileler için ebeveyn-çocuk ilişkisini güçlendirmeye yönelik uygulamaları kapsayan erken müdahale programlarının etkili olduğu görülmektedir.

Casey Aile Programları, risk altındaki ailelere yönelik olup çocuk istismarı ve ihmalini önlemeyi amaçlayarak güvenli ve istikrarlı bir ailenin çocukların hayatında oynadığı rolün önemini savunur (Child Welfare Information Gateway 2019). Olumlu Ebeveynlik Programı (Triple P- Positive Parenting Program), ebeveynlerin bilgi, beceri ve güvenini artırarak çocuklarda ciddi davranışsal, duygusal ve gelişimsel sorunları önlemeyi amaçlayan çok düzeyli bir ebeveynlik ve aile destek stratejisi sunmaktadır (Sanders ve ark. 2004). 1980'lerde geliştirilen, 0-5 yaş arasındaki çocuğu olan ve çocuk ihmali ve fiziksel istismarı açısından yüksek riskli aileler için önleyici bir erken müdahale programı olan SafeCare birçok ülkede uygulanmaya devam edilmekte olup, ebeveyn-çocuk etkileşimi, sağlık hizmetleri ve ev güvenliğinden oluşan 3 modülden oluşmaktadır. Programın sonuçları, yüksek riskli ailelerde ihmalin azaldığını veya önlendiğini göstermektedir. Ayrıca ebeveynin kişisel iyi oluşu, çocuk bakımı ile ilgili ebeveyn stresinin

azalması ve ebeveynin çocuk ile ilgili algısı açısından gelişmeler görülmüştür (Arruabarrena Madariaga 2019).

Multidisipliner, ilişki temelli bir ev programı olan *Minding the Baby*, genç ve risk altındaki yeni annelerin bebeklerini (ve kendilerini) çeşitli şekillerde "mentalize etmelerine" yardımcı olmak için başlatılmış ve sonuçlar programın etkililiğini kanıtlamıştır (Slade ve ark. 2005). Ebeveynlerden birinin veya her ikisinin madde kullandığı birçok ailede yüksek oranda çocuk istismarı ve ihmali görüldüğü bilinmektedir. Bu doğrultuda, ev tabanlı bir müdahale olan *Baskı Altındaki Ebeveynler (Parents under pressure-PUP)* programı (Dawe ve ark. 2003), aile işleyişinin çoklu alanlarını hedefleyerek ekolojik çocuk gelişimi modelinden yararlanmıştır. Programın 3 ve 6 aylık takipleri, çocuk istismarı potansiyelinde, katı ebeveynlik tutumları ve çocuk davranış sorunları dahil olmak üzere, aile işleyişinin birçok alanındaki problemlerde önemli azalmalar sağladığını göstermiştir (Dawe ve Harnett 2007).

Türkiye’de ebeveyn eğitimi ile ilgili yaygın etki yaratan programlardan biri Anne Çocuk Eğitim Vakfı tarafından geliştirilip Milli Eğitim Bakanlığı ile de işbirliği halinde yürütülmüş olan Anne Çocuk Eğitim Programı’dır. Program bölümlerinden biri olan Anne Destek Programı, 3-6 yaş arası çocuk sahibi olup ekonomik olarak dezavantajlı konumda bulunan annelere, ebeveynlik rollerinde destek sunmayı amaçlamıştır. Annelerin çocuklarının gelişimi hakkında bilgi edinmelerini sağlayarak, sağlıklı gelişimi desteklemeleri ve onlarla etkili iletişim kurarak aralarındaki bağı güçlendirmeleri hedeflenmektedir. Grup tartışmaları aracılığıyla çocuğun duygularının ifadesi ve duygularının kabulüne odaklanmaktadır (Bekman 1998). Uygulama, AÇEV Anne Destek Programı Eğitici Eğitimini tamamlamış gönüllü eğitimciler tarafından yürütülmektedir. Ayrıca, annelerin çocuklarına yönelik tutum ve davranışlarında eşleriyle uyum sağlamalarını desteklemek amacıyla, babaların da katılımıyla ek seanslar düzenlenmektedir. Programa katılan annelerin daha az olumsuz disiplin uygulamaları gösterdiği, tutarlı davrandıkları, etkili iletişim kurma becerilerini geliştirdikleri, kriz durumlarında sakin ve sabırlı kalabildikleri, çocuğun gelişimsel dönemlerine uygun istek ve ihtiyaçlarını fark ettikleri ve çocuğu ile daha yakın ilişkide olduklarını hissettikleri sonucuna ulaşılmıştır (Bekman ve Atmaca Koçak 2011). Program uygulanması sırasında babalar için de özel bir programa ihtiyaç doğması sonucunda Baba Destek Programı (BADEP) geliştirilmiş olup, babaların çocuklarının bakımı ile ilgili bilgi sahibi olmaları, etkili iletişim becerileri ve demokratik tutum geliştirmeleri ve istismarı önleme amaçlanmıştır. Program uygulamaları sonucunda babalar çocuklarına daha çok sevgi gösterip vakit ayırdıklarını ve algı, tutum ve davranışlarında olumlu değişimler yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Nicel bulgular da ifade edilen tutum değişikliği ve iyileşen iletişim örüntülerini desteklemektedir (Atmaca Koçak 2004).

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından geliştirilen Aile Eğitim Programı (AEP) ise ailenin yaşam kalitesini artırıp, aile içi etkileşimleri güçlendirmeyi ve ailenin var olan kaynaklarını kullanabilmeyi öğretmeyi amaçlamaktadır. Program geniş kapsamlı yirmi altı modülden oluşmakta olup aile eğitimi ve iletişimini hedef alan modüllerinin etkililiğini inceleyen bir çalışmanın sonuçları, programa katılan ebeveynlerin katılmayanlara göre çocuklarından daha gerçekçi beklentileri olduğu, daha olumlu ilişki kurdukları, olumsuz disiplin ve sözlü ceza oranlarının daha az olduğunu göstermektedir (Karadağ ve Tuncay 2022). Bu sonuçlar, çalışmaların direkt duygusal ihmal ve istismarı hedef alması da, değişim sağlanan algı, tutum ve davranışların dolaylı olarak duygusal ihmal ve istismar içeren davranışlara da müdahale ettiğini göstermektedir.

Duygusal ihmal ve istismarı önleme amacıyla geliştirilen programlara bakıldığında, ebeveynler için tasarlanan Web tabanlı uzaktan eğitim programının uygulandığı çalışmanın sonuçları, uygulama sonunda deney ve kontrol grupları arasındaki uygunsuz beklentiler, duyarsızlık, korkutma, reddetme/tecrit etme ve olumlu tutumlar açısından anlamlı farklılıkları göstermiştir. Program deney grubunda ebeveyn farkındalığını anlamlı düzeyde arttırmıştır (Gülirmak ve Orak 2020). Türkiye’de yapılan başka bir çalışmada 7. ve 8. Sınıf öğrenci ve anneleri ile 6 oturumluk duygusal istismarı önleme ve müdahale programı yürütülmüştür ve sonuçlarına göre; eğitim alan annelerin çocukları, eğitimden sonra, annelerini daha az baskıcı ve daha az kontrolcü olarak algıırken eğitim alan annelerin duygusal istismar, stres, başkalarıyla ve ailesiyle sorunlar boyutlarında son test puanları kontrol grubuna göre daha düşüktür (Gürsel 2019).

Özellikle toplum temelli geniş kapsamlı yapılan çalışmaların daha etkili ve kalıcı olduğu görülmüş olup, aileyi merkeze alan çalışmaların da etkililiği kanıtlanmıştır. Duygusal ihmal ve istismar döngüsünü kırmak için etkili müdahale stratejilerinin sürdürülebilir olması önemlidir. Bu anlamda bireysel ve aile odaklı destek programları ile toplum düzeyinde koruyucu politikalar, çocukların sağlıklı psikolojik gelişimlerine katkı sağlayarak ileride sağlıklı bireyler olarak yetişmelerine zemin hazırlayacaktır.

Tartışma

Çocuklukta maruz kalınan duygusal ihmal ve duygusal istismar, bireyin üzerindeki olumsuz etkilerini müdahale edilmediği müddetçe çocukluk dönemiyle birlikte ergenlik ve yetişkinlikte de göstermektedir. Bu sebeple, çocuk ve aile ile çalışan kişilerin öncelikle duygusal ihmal ve duygusal istismarın kavramsal olarak hangi durum ve eylemleri kapsadığını, aileden ve çevreden kaynaklanan nedenlerini ve fiziksel ve psikolojik etkilerini iyi bilmeleri gerekmektedir.

Duygusal ihmal ve duygusal istismarın diğer istismar türlerine göre daha az çalışılmasının sebepleri arasında duygusal ihmal ve duygusal istismarın izlerinin diğer ihmal ve istismar türlerine göre daha az görünür olması ve kanıtlanmasının daha zor olması gösterilebilir. Duygusal ihmal ve istismar, çocuğun maruz kaldığı dönemde ilgiyi ve bakımı neyin teşkil ettiğini bilmemesi ya da kendisini ifade edebilecek düzeyde tek başına ulaşılabilir olmaması sebebiyle zor teşhis edilmektedir. Yetişkinlikteki etkileri için ise uzun süreli çalışmalar yürütmek gerekirken ve bu da oldukça zaman alıcı ve maliyetlidir. Bir diğer sebebi ise bilimsel alanda çoğunluk tarafından kabul edilen ortak ölçütleri içeren bir tanım yapılmamasıdır. Birçok çalışmacı duygusal ihmal ve istismarın "çocuktaki etkileri" veya "bakım verenin eylemleri" gibi her zaman açık olmayabilecek farklı noktalarına odaklanarak tanımlama yapmıştır. Farklı kültürlerde duygusal ihmal ve duygusal istismar teşkil eden durumlar normal kabul edilebildiği için standart ölçme araçlarının geliştirilmesi de zorlaşmıştır. Farklı kültür ve toplumlarda duygusal ihmal ve duygusal istismar teşkil eden durumların verebileceği zarar yok sayılmakta veya azımsanmaktadır. Bu tip zorluklar sebebiyle araştırmacılar da kanıta dayalı ve nesnel sonuç almakta zorlanmakta ve alana olan ilgi sınırlı kalmaktadır.

Bununla birlikte şu ana kadar yapılmış olan çalışmalar duygusal ihmal ve duygusal istismarın etkilerinin çocuklukta ve yetişkinlikte farklı formlarda görüldüğü, kaygılı bağlanma, sınırlı etkileşim, kısıtlı duygusal tepkiler (Stein ve ark. 1991, Gauthier ve ark. 1996, Schimmenti ve Caretti 2016), olumsuz duygulanım, aleksitimi, duygu düzenleme bozuklukları (Aust ve ark. 2013) gibi duygusal ve fiziksel etkileri olduğunu ve yeme bozukluğu, madde kötüye kullanımı sorunları, eksen 1 bozuklukları, kendine zarar verme (Baker ve Maiorino 2010), depresyon, kaygı bozuklukları (Salokangas ve ark. 2019) ile ilişkili olduğunu kanıtlamışlardır.

Önleme ve müdahale çalışmalarının geliştirilmesi için ise sebeplere odaklanmak gerekmektedir. Aile kaynaklı sebeplerine bakıldığı zaman, ilk olarak ebeveynin kendi yaşadığı duygusal ihmal ve duygusal istismarın çocuğu ile geliştirdiği ilişkiyi etkilemesi görülmektedir (Talmon 2019). Ebeveyn stresi, gelişim dönemi ihtiyaçları konusunda bilgi eksikliği, bakım verme becerilerinin eksiklikleri ve kültürel olarak normal kabul edilen ve aktarılan bakım verme pratiklerinin varlığı, niyetli olmayan duygusal ihmal ve istismarın sebepleri arasında yer almaktadır. Müdahale programları ise birincil ve ikincil basamakta, toplum merkezli veya aile merkezli olarak planlanabilmektedir. Aile ve çocuğun birlikte dahil olduğu programların etkililiği görülmektedir. Müdahalelerin aile düzeyinde temel amacı (Iwaniec 2003); zararı onarma, ebeveyn-çocuk ilişkisini güçlendirme, çocuğun güven ve ait olma algısını geliştirme ve toplum düzeyinde de çocukları temel insan haklarına sahip bireyler olarak görmeyi teşvik etmektir. Bu sebeple çocuğun ihtiyacına yönelik metotlar ve yaklaşımlar seçme, gelişimsel kazanımları hızlandırma, ebeveyn tutumlarını değiştirme, ebeveynleri, çocuğun gelişimsel ihtiyaçlarını daha iyi anlamaları için eğitime ve çocuk bakım uygulamalarını öğretme yapılacak müdahalelerde kaçınılmaz olarak yer almalıdır. Bu bağlamda yapılan çok boyutlu ve kapsamlı çeşitli çalışmaların ebeveynleri desteklemek ve becerilerini güçlendirme aracılığıyla çocuk ile aralarındaki duygusal bağı güçlendirerek duygusal ihmal ve istismarın önüne geçmek açısından etkili olduğu görülmüştür. Bekman ve Koçak (2011), ebeveynlere yönelik eğitim programları aracılığıyla çocuklar ile ebeveynleri arasındaki duygusal bağların güçlendirilebileceğini göstermektedir. Bu programlar, ebeveynlere çocuklarının duygusal ihtiyaçlarını nasıl anlayacakları ve sağlıklı bir iletişim kurarak çocuklarının gelişimini nasıl destekleyecekleri konusunda eğitim vermektedir. Benzer şekilde, Day ve ark.

(2020) programı çok teorili bir model üzerine kurulmuştur. Bu model, bağlanma teorisi, sosyal öğrenme teorisi ve bilişsel-duygusal teorilerden yararlanarak ebeveynlerin davranışlarını iyileştirmeyi hedefler. Program, ebeveynlere duygusal düzenleme becerilerini, sağlıklı ilişki kurma stratejilerini ve çocuklarına daha etkili bir şekilde rehberlik etme yöntemlerini öğretir. Bu şekilde, ebeveynlerin duygusal zorluklarla başa çıkmalarına ve çocuklarına daha sağlıklı bir ortam sunmalarına yardımcı olur ve çocukların psikolojik gelişiminde olumlu değişiklikler yaratmayı amaçlar. Sanders ve ark. (2004) ise, ebeveynlere yönelik yapılandırılmış eğitimlerin, çocukların gelişimine olumlu etkiler sağladığını ve ebeveynlerin tutumlarında yaptıkları değişikliklerle duygusal istismar ve ihmale karşı güçlü bir koruyucu faktör oluşturduğunu belirlemiştir. Bu program, ebeveynlere çocuklarının davranışlarını anlamaları ve onlara etkili şekilde rehberlik edebilmeleri için pratik araçlar sunmaktadır. Programın içeriği, ebeveynlerin çocuklarına daha fazla empati göstererek, onların duygusal ihtiyaçlarını karşılamalarına ve olumsuz disiplin yöntemlerinden kaçınmalarına yardımcı olmaktadır. Bu çalışmalar bir arada değerlendirildiğinde, ebeveynlere yönelik müdahalelerin hem ebeveynlik becerilerini geliştirerek hem de ebeveyn-çocuk ilişkisini iyileştirerek duygusal ihmal ve istismarın da önüne geçilebileceğini göstermektedir.

Sonuç

Bu çalışma kapsamında, duygusal ihmal ve duygusal istismarın kavramsal olarak tanımlanmasının zorlukları üzerinde durulmuş, farklı tanımlamaların içeriklerine odaklanılarak duygusal ihmal durumları ve duygusal istismar eylemlerinin karakteristik özellikleri incelenmiştir. Duygusal ihmal ve istismara bakışın tarihsel süreçteki gelişimi ve bilimsel düzeyde çalışmaya başlanması arasındaki gelişmeler sunulmuştur. Psikolojik kötü muamele olarak da karşımıza çıkan duygusal ihmal ve istismarın etkileri kuramsal çerçeve kapsamında tartışılmıştır.

Duygusal ihmal ve istismarın en ciddi etkileri 0-6 yaş aralığında bıraktığı düşünülürse, ihmal ve istismarın önüne geçmek ve müdahale etmek için hedef kitle olan ebeveynler ile bireysel veya gruplara yönelik programlar geliştirme ve uygulamaya ihtiyaç duyulmaktadır. Öncelikle ihmal ve istismarı teşkil eden davranışları hedef alarak altında yatan müdahale kapsamına alınabilecek öncülleri belirlemek gerekmektedir. Ebeveyn patolojisi varlığında aynı zamanda ebeveynin bireysel veya grup terapileri, medikal tedavi gibi yöntemlerle ilgili uzmanlara yönlendirilmesi amacıyla ebeveynlerin psikolojik destek alabilecekleri merkezlerin sayısının artırılması erken müdahale için önemli görünmektedir.

Niyetli olmayan veya bilgi-beceri eksikliğinden kaynaklanan duygusal ihmal ve istismar durumlarında, ebeveynlerin kendilerine yönelik farkındalıklarını artırmak kritik bir öneme sahiptir. Bu tür ebeveynlik zorlukları, genellikle ebeveynlerin içsel çatışmaları, duygu düzenleme sorunları ve stres yönetimindeki yetersizliklerden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, psikoeğitim ve bireysel/grup terapileri, ebeveynlerin bu zorluklarla başa çıkmalarına yardımcı olabilecek etkili araçlar sunmaktadır. Psikoeğitimler ile ebeveynlerin kendi duygusal durumlarını fark etmeleri, stresle başa çıkma stratejilerini öğrenmeleri ve duygu düzenleme becerilerini geliştirmeleri sağlanabilir. Bireysel ve grup terapileri ise daha derinlemesine müdahale sunarak, ebeveynlerin kişisel ve psikolojik zorluklarıyla daha etkili bir şekilde başa çıkmalarını sağlar. Bireysel terapi, ebeveynin içsel çatışmalarını anlamasına, kendilerini daha iyi tanımalarına ve psikolojik iyi oluşlarına katkı sağlar. Böylece ebeveynler çocuklarına yaklaşımlarında kendi içsel süreçlerinin etkisi ile ilgili farkındalık kazanırlar. Grup terapileri ise ebeveynlerin benzer zorluklarla karşılaşan diğer bireylerle deneyimlerini paylaşmalarını ve birbirlerinden öğrenmelerini mümkün kılar. Grup ortamı, sosyal destek sağlayarak ebeveynlerin kendilerini yalnız hissetmeden daha sağlıklı başa çıkma stratejileri geliştirmelerini teşvik edecektir.

Terapötik müdahalelerde, ebeveynlerin sahip oldukları işlevsel olmayan inançlar üzerine çalışmak, ebeveynlerin çocuklarına ve kendi ebeveynliklerine yönelik olumsuz tutumlarını değiştirmelerine olanak tanıyacaktır. Bunların yanı sıra, bu tür müdahale programlarında, bilgi ve beceri eksikliklerini gidermeye yönelik etkili yöntem ve metotların kullanılması büyük önem taşımaktadır. Gelişimsel dönemlerin ihtiyaçları ile ilgili bilgi sahibi olmak, yansıtıcı işlev becerilerini geliştirmek, olumlu disiplin yöntemlerini öğrenmek ve oyuncu ebeveynlik becerileri de ebeveynlerin çocuklarına daha empatik ve etkili yaklaşımlar geliştirmelerine yardımcı olacaktır. Etkililiği kanıtlanmış kuramsal yönelimler (bilişsel-davranışçı yaklaşım,

bağlanma teorisi, sosyal öğrenme teorisi) doğrultusunda geliştirilen programlar, ebeveynlerin çocuklarına yönelik davranışlarını değiştirmelerine yardımcı olurken aile içindeki etkileşimleri de sağlıklı bir zemine taşıyacaktır. Sonuç olarak, psikoeğitim ve bireysel/grup terapileri, ebeveynlerin kişisel zorluklarıyla başa çıkmalarına ve ebeveynlik becerilerini geliştirmelerine olanak tanır. Bu tür çok boyutlu müdahaleler, ebeveynlerin duygusal ihmal ve istismarı önleyici stratejiler geliştirmelerine yardımcı olacaktır.

Bununla birlikte genel halk bilgilendirme programlarının alan uzmanları, ilk ve orta düzey okullar, belediyeler ve diğer örgün olmayan eğitim merkezlerinin iş birlikleri aracılığıyla düzenlenmesi ve medya kampanyalarının yer alması toplum genelinde farkındalık oluşturmak, toplumsal algıyı değiştirmek ve kamu bilinci oluşturmak amacıyla fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Böylelikle duygusal ihmal ve istismara uğrayan çocukların hem uğradıkları dönemde hem de yetişkin ve/veya ebeveyn olduklarında baş etmek durumunda kalabilecekleri ruh sağlığı problemleri için erken müdahale niteliğinde olacak bu çalışmalar topluma ve bilimsel alana katkı sağlayacaktır.

Kaynaklar

- Ainsworth MDS, Blehar MC, Waters E, Wall SN (1978) *Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange Situation*. Hillsdale, NJ, Lawrence Erlbaum.
- Ainsworth MDS, Blehar MC, Waters E, Wall SN (2015) *Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange Situation*. London, Psychology Press.
- Anda RF, Felitti VJ, Bremner JD, Walker JD, Whitfield C, Perry BD, Giles WH (2006) The enduring effects of abuse and related adverse experiences in childhood: A convergence of evidence from neurobiology and epidemiology. *Eur Arch Psychiatry Clin Neurosci*, 25:174-186.
- APSAC (2019) *APSAC Practice Guidelines: The Investigation and Determination of Suspected Psychological Maltreatment of Children And Adolescents*. New Orleans, LA, American Professional Society on the Abuse of Children.
- Ariès P (1962) *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life*. New York, Alfred A. Knopf.
- Arruabarrena Madariaga MI, Paúl Ochotorena JD, Cañas Miguel M (2019) Implementation of an early preventive intervention programme for child neglect: SafeCare. *Psicothema*, 31:443-449.
- Atmaca Koçak A (2004) *Baba Destek Programı Değerlendirme Raporu*. İstanbul, AÇEV Yayınları.
- Aust S, Härtwig EA, Heuser I, Bajbouj M (2013) The role of early emotional neglect in alexithymia. *Psychol Trauma*, 5:225-232.
- Baker AJ, Maiorino E (2010) Assessments of emotional abuse and neglect with the CTQ: Issues and estimates. *Child Youth Serv Rev*, 32:740-748.
- Bandura A (1977) *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, NJ, Prentice-Hall.
- Bandura A, Ross D, Ross SA (1961) Transmission of aggression through imitation of aggressive models. *J Abnorm Soc Psychol*, 63:575-582.
- Bandura, A. (1986). *Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory*. Englewood Cliffs, NJ, Prentice Hall.
- Barlow J, McMillan AS (2010) *Safeguarding Children From Emotional Maltreatment*. London, Jessica Kingsley.
- Barnett D, Manly JT, Cicchetti D (1993) Defining child maltreatment: The interface between policy and research. In *Child Abuse, Child Development, and Social Policy* (Eds D Cicchetti, SL Toth):7-73. New Jersey, Ablex.
- Bartlett JD, Kotake C, Fauth R, Easterbrooks MA (2017) Intergenerational transmission of child abuse and neglect: Do maltreatment type, perpetrator, and substantiation status matter? *Child Abuse Negl*, 63:84-94.
- Bavolek SJ (2015) Nurturing parenting programs for the prevention of child maltreatment. In *Evidence-Based Parenting Education* (Ed JJ Ponzetti):206-225. New York, Routledge.
- Bekman S (1998) *A Fair Chance: An Evaluation of the Mother-Child Education Program*. İstanbul, MOCEF.
- Bekman S, Atmaca Koçak A (2011) Beş ülkeden anneler anlatıyor II: Anne-Çocuk Eğitim Programı'nın etkileri. *Eğitim ve Bilim*, 36:131-144.
- Bekman S, Koçak AA (2011) Beş ülkeden anneler anlatıyor I: Anne-Çocuk Eğitim Programı kimler için ve neden etkili? *Eğitim ve Bilim*, 36:171-183.
- Belsky J (1980) Child maltreatment: An ecological integration. *Am Psychol*, 35:320-335.
- Belsky J (1993) Etiology of child maltreatment: A developmental-ecological analysis. *Psychol Bull*, 114:413-434.
- Blatt SJ, Levy KN (2003) Attachment theory, psychoanalysis, personality development, and psychopathology. *Psychoanal Inq*, 23:102-150.

- Bogdan R, Williamson DE, Hariri AR (2012) Mineralocorticoid receptor Iso/Val (rs5522) genotype moderates the association between previous childhood emotional neglect and amygdala reactivity. *Am J Psychiatry*, 169:515-522.
- Bowlby J (1969) *Attachment and Loss: Vol. 1. Attachment*. New York, Basic Books.
- Bowlby J (1988) *A Secure Base: Parent-Child Attachment and Healthy Human Development*. New York, Basic Books.
- Brassard MR, Hardy DB (1997) Psychological maltreatment. In: *The Battered Child*, 5th ed. (Eds ME Helfer, RS Kempe, RD Krugman):392-412. Chicago, University of Chicago Press.
- Bronfenbrenner U (1979) *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge, MA, Harvard University Press.
- Brown GW, Harris TO, Craig TKJ (2019) Exploration of the influence of insecure attachment and parental maltreatment on the incidence and course of adult clinical depression. *Psychol Med*, 49:1025-1032.
- Buisman RS, Pittner K, Compier-de Block LH, van den Berg LJ, Bakermans-Kranenburg MJ, Alink LR (2018) The past is present: The role of maltreatment history in perceptual, behavioral and autonomic responses to infant emotional signals. *Child Abuse Negl*, 77:23-34.
- Byrne G, Sleet M, Midgley N, Fearon P, Mein C, Bateman A, Fonagy P (2018) Lighthouse Parenting Programme: Description and pilot evaluation of mentalization-based treatment to address child maltreatment. *Clin Child Psychol Psychiatry*, 24:680-693.
- Chen Y, Zhang Y, Zhang L, Luo F, Xu W, Huang J, Zhang W (2021) Childhood emotional neglect and problematic mobile phone use among Chinese adolescents: A longitudinal moderated mediation model involving school engagement and sensation seeking. *Child Abuse Negl*, 115:104991.
- Chen ZY, Kaplan HB (2001) Intergenerational transmission of constructive parenting. *J Marriage Fam*, 63:17-31.
- Child Welfare Information Gateway (2019) *Parent education to strengthen families and prevent child maltreatment*. Washington, DC, U.S. Department of Health and Human Services Children's Bureau.
- Cicchetti D (1991) Defining psychological maltreatment: Reflections and future directions. *Dev Psychopathol*, 3:1-2.
- Cicchetti D, Toth SL (2016) Child maltreatment and developmental psychopathology: A multilevel perspective. In *Developmental Psychopathology: Maladaptation and Psychopathology*, 3rd ed. (Ed D Cicchetti):457-512. New Jersey, Wiley.
- Claussen AH, Crittenden PM (1991) Physical and psychological maltreatment: Relations among types of maltreatment. *Child Abuse Negl*, 15:5-18.
- Cohen JR, Menon SV, Shorey RC, Le VD, Temple JR (2017) The distal consequences of physical and emotional neglect in emerging adults: A person-centered, multi-wave, longitudinal study. *Child Abuse Negl*, 63:151-161.
- Colman RA, Thompson RA (2002) Attachment security and the problem-solving behaviors of mothers and children. *Merrill-Palmer Q*, 48:337-359.
- Crittenden PM (1992) Quality of attachment in the preschool years. *Dev Psychopathol*, 4:209-241.
- Crosson-Tower C (2014) *Understanding Child Abuse and Neglect*, 9th ed. London, Pearson.
- Dawe S, Harnett PH (2007) Reducing potential for child abuse among methadone-maintained parents: Results from a randomized controlled trial. *J Subst Abuse Treat*, 32:381-390.
- Dawe S, Harnett PH, Rendalls V, Staiger P (2003) Improving family functioning and child outcome in methadone maintained families: the Parents Under Pressure programme. *Drug Alcohol Rev*, 22:299-307.
- Day C, Briskman J, Crawford MJ, Foote L, Harris L, Boadu J et al. (2020) Randomised feasibility trial of the helping families programme-modified: An intensive parenting intervention for parents affected by severe personality difficulties. *BMJ Open*, 10:e033637.
- Dean AL, Malik MM, Richards W, Stringer SA (1986) Effects of parental maltreatment on children's conceptions of interpersonal relationships. *Dev Psychol*, 22:617-626.
- Deci EL, Ryan RM (2000) The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychol Inq*, 11:227-268.
- DeMause L (1974) *The History of Childhood*. New York, Psychohistory Press.
- Doyle C (1997) Emotional abuse of children: Issues for intervention. *Child Abuse Rev*, 6:330-342.
- Dozier M, Peloso E, Lewis E, Laurenceau JP, Levine S (2008) Effects of an attachment-based intervention on the cortisol production of infants and toddlers in foster care. *Dev Psychopathol*, 20:845-859.
- Egeland B, Sroufe LA (1981) Developmental sequelae of maltreatment in infancy. In *Developmental Perspectives in Child Maltreatment* (Eds R Rizley, D Cicchetti):77-92. New Jersey, Jossey-Bass.
- Erickson MF, Egeland B (1987) A developmental view of the psychological consequences of maltreatment. *Sch Psychol Rev*, 16:156-168.
- Erickson MF, Egeland B (1995) Throwing a spotlight on the developmental outcomes for children: Findings of a seventeen-year follow-up study. In *Proceedings of the Conference on Children in the shadows: The Fate of Children in Neglecting Families* (Ed E Wattenberg):113-126. April 15 1994, University of Minnesota. Minneapolis, CURA.

- Erickson MF, Egeland B, Pianta R (1989) The effects of maltreatment on the development of young children. In *Child Maltreatment: Theory and Research on the Causes and Consequences of Child Abuse and Neglect* (Ed V Carlson):647-684. Cambridge, Cambridge University Press.
- Erickson MF, Egeland R (2002) Child neglect. In *The APSAC Handbook on Child Maltreatment*, 2nd ed. (Eds J Myers, L Berliner, J Briere, C Hendrix, C Jenny, T Reid):3-20. Thousand Oaks, CA, Sage.
- Erikson EH (1959) Identity and the life cycle: Selected papers. *Psychol Issues*, 1:1-171.
- Erikson EH (1963) *Childhood and Society*. New York, Norton.
- Felitti VJ, Anda RF, Nordenberg D, Williamson DF, Spitz AM, Edwards V, Marks JS (1998) Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults: The adverse childhood experiences (ACE) Study. *Am J Prev Med*, 14:245-258.
- Fisher PA, Skowron EA (2017) Social-learning parenting intervention research in the era of translational neuroscience. *Curr Opin Psychol*, 15:168-173.
- Freud A (1936) The ego and the mechanisms of defense. In *The Writings of Anna Freud*, Vol.2:3-191. New York, International Universities Press.
- Freud S (1905) Three essays on the theory of sexuality and trans. In *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, Vol. 7 (Ed J Strachey):123-245. London, Hogarth Press.
- Freud S (1923) *The Ego and the Id*. London, Hogarth Press.
- Fuentes-Balderrama J, Turnbull-Plaza B, Ojeda-García A, Parra-Cardona JR, Cruz del Castillo C, Díaz-Loving R, Von Mohr M (2023) Insecure attachment to parents as a contributor to internalizing and externalizing problem behaviors in Mexican preadolescents. *Trends Psychol*, 31:105-122.
- Gauthier L, Stollak G, Messé L, Aronoff J (1996) Recall of childhood neglect and physical abuse as differential predictors of current psychological functioning. *Child Abuse Negl*, 20:549-559.
- Gervinskaitė-Paulaitienė L, Byrne G, Barkauskienė R (2023) Mentalization-based parenting program for child maltreatment prevention: A pre-post study of 12-week Lighthouse Group Program. *Children*, 10:1047.
- Glaser D (2002) Emotional abuse and neglect (psychological maltreatment): A conceptual framework. *Child Abuse Negl*, 26:697-714.
- Glaser D (2011) How to deal with emotional abuse and neglect—Further development of a conceptual framework (FRAMEA). *Child Abuse Negl*, 35:866-875.
- Golden M (2015) *Children and Childhood in Classical Athens*. Baltimore, JHU Press.
- Groh AM, Fearon RP, Bakermans-Kranenburg MJ, van IJzendoorn MH, Steele RD, Roisman GI (2014) The significance of attachment security for children's social competence with peers: A meta-analytic study. *Attach Hum Dev*, 16:103-136.
- Güler N, Uzun S, Boztaş Z, Aydoğan S (2002) Anneleri tarafından çocuklara uygulanan duygusal ve fiziksel istismar/ihmal davranışı ve bunu etkileyen faktörler. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 24:128-134.
- Gülirmak K, Orak OS (2020) Effectiveness of web-based distance education for parents in the prevention of emotional neglect and abuse: A randomized controlled study. *Perspect Psychiatr Care*, 57:573-582.
- Gürsel A (2019) *Duygusal istismarı önleme ve müdahale programı geliştirme ve etkisinin test edilmesi (Yüksek Lisans Tezi)*. Ankara, Hacettepe Üniversitesi.
- Hart SN, Brassard MR, Davidson HA, Rivelis E, Díaz V, Binggeli NJ (2011) Psychological maltreatment. In *The APSAC Handbook on Child Maltreatment*, 3rd ed. (Ed JEB Myers):130-148. Thousand Oaks, CA, Sage.
- Hibbard R, Barlow J, MacMillan H, Committee on Child Abuse and Neglect, American Academy of Pediatrics (2012) Psychological maltreatment. *Pediatrics*, 130:372-378.
- HM Government (2010) *Working Together to Safeguard Children: A Guide To Inter-Agency Working to Safeguard and Promote the Welfare of Children*. London, Department for Children, Schools and Families.
- Hodgdon HB (2019) Component-based psychotherapy with adult survivors of emotional abuse and neglect. In *Treating Adult Survivors of Childhood Emotional Abuse and Neglect: Component-Based Psychotherapy* (Eds EK Hopper, FK Grossman, J Spinazzola, M Zucker M):3-27. New York, Guilford Press.
- Howe D (2005) *Child Abuse and Neglect: Attachment, Development and Intervention*. Basingstoke, Palgrave Macmillan.
- Huesmann LR (2018) An integrative theoretical understanding of aggression: A brief exposition. *Curr Opin Psychol*, 19:119-124.
- Institute of Medicine, National Research Council (IOM, NRC) (2014) *New Directions in Child Abuse and Neglect Research*. Washington DC, National Academies Press.
- Iwaniec D (1995) *The Emotionally Abused and Neglected child: Identification, Assessment and Intervention*. Chichester, Wiley.
- Iwaniec D (2003) Identifying and dealing with emotional abuse and neglect. *Child Care Pract*, 9:49-61.
- Iwaniec D (2006) *The Emotionally Abused and Neglected Child: Identification, Assessment and Intervention: A Practice Handbook*. Chichester, Wiley.

- Jessar AJ, Hamilton JL, Flynn M, Abramson LY, Alloy LB (2017) Emotional clarity as a mechanism linking emotional neglect and depressive symptoms during early adolescence. *J Early Adolesc*, 37:414-432.
- Jinyao Y, Xiongzhao Z, Auerbach RP, Gardiner CK, Lin C, Yuping W, Shuqiao Y (2012) Insecure attachment as a predictor of depressive and anxious symptomatology. *Depress Anxiety*, 29:789-796.
- Kağıtçıbaşı C (2007) Family and human development across cultures: A view from the other side. Rev 2nd ed. Mahwah, NJ, Lawrence Erlbaum.
- Kağıtçıbaşı C, Ataca B (2005) Value of children and family change: A three-decade portrait from Turkey. *Appl Psychol*, 54:317-337
- Karadağ Ö Ş, Tuncay T (2022) Aile Eğitim Programı (AEP) ve ebeveynlik becerileri arasındaki ilişkilerin yararlanıcıların gözünden incelenmesi: Kontrol gruplu bir çalışma. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 22:11-42.
- Karasu F, Bilgen F (2017) Anneleri tarafından çocuklara uygulanan duygusal ve fiziksel istismar/ihmal davranışları. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7:22-34.
- Kealy D, Laverdière O, Cox DW, Hewitt PL (2020) Childhood emotional neglect and depressive and anxiety symptoms among mental health outpatients: The mediating roles of narcissistic vulnerability and shame. *J Ment Health*, 32:1-9.
- Kerns KA, Brumariu LE (2014) Is insecure parent-child attachment a risk factor for the development of anxiety in childhood or adolescence? *Child Dev Perspect*, 8:12-17.
- Khantzian EJ (1997) The self-medication hypothesis of substance use disorders: A reconsideration and recent applications. *Harv Rev Psychiatry*, 4:231-244.
- Kim J, Cicchetti D (2010) Longitudinal pathways linking child maltreatment, emotion regulation, peer relations, and psychopathology. *J Child Psychol Psychiatry*, 51:706-716.
- Knox M, Burkhart K, Cromly A (2013) Supporting positive parenting in community health centers: The ACT Raising Safe Kids program. *J Community Psychol*, 41:395-407.
- Kumari V (2020) Emotional abuse and neglect: time to focus on prevention and mental health consequences. *Br J Psychiatry*, 217:597-599.
- Ling C, Kwok S (2017) An integrated resilience and ecological model of child abuse (REC-Model). *J Child Fam Stud*, 26:1655-1663.
- Louis JP, Ortiz V, Barlas J, Lee JS, Lockwood G, Chong WF, Sim P (2021) The Good Enough Parenting early intervention schema therapy-based program: Participant experience. *PLoS One*, 16:e0243508.
- Löve J, Mehlig K, Källström Å, Hensing G, Gunnarsdottir H (2019) Parents' socioeconomic position, psychological problems, and emotional neglect in childhood. *Eur J Public Health*, 29(Suppl 4):ckz187.182.
- Maher E, Marcynyszyn L, Corwin T, Hodnett R (2011) Dosage matters: The relationship between participation in the Nurturing Program for Infants, Toddlers and Preschoolers and subsequent child maltreatment. *Child Youth Serv Rev*, 33:1424-1426.
- Maheu FS, Dozier M, Guyer AE, Mandell D, Peloso E, Poeth K, Ernst M (2010) A preliminary study of medial temporal lobe function in youths with a history of caregiver deprivation and emotional neglect. *Cogn Affect Behav Neurosci*, 10:34-49.
- Mahler SM (1975) *The Psychological Birth of the Human Infant: Symbiosis and Individuation*. New York, Routledge.
- Main M, Kaplan N, Cassidy J (1985) Security in infancy, childhood, and adulthood: A move to the level of representation. *Monogr Soc Res Child Dev*, 50:66-104.
- Mandal D (2019) John Locke, Rousseau and John Dewey: Conceptions of childhood education. *J Educ Dev*, 9:557-563.
- Marvin R, Cooper G, Hoffman K, Powell B (2002) The Circle of Security project: Attachment-based intervention with caregiver-preschool child dyads. *Attach Hum Dev*, 4:107-124.
- Maslow AH (1948) "Higher" and "lower" needs. *J Psychol*, 25:433-436.
- Masterson JF, Rinsley DB (1975) The borderline syndrome: The role of the mother in the genesis and psychic structure of the borderline personality. *Int J Psychoanalysis*, 56:163-177.
- Mercer J (2015) Examining circle of security: a review of research and theory. *Res Soc Work Pract*, 25:382-392.
- Mersky JP, Topitzes JD, Reynolds AJ (2011) Maltreatment prevention through early childhood intervention: A confirmatory evaluation of the Chicago Child-Parent Center preschool program. *Child Youth Serv Rev*, 33:1454-1463.
- Morgan CH, Pu DF, Rodriguez CM (2022) Parenting style history in predicting harsh parenting and child abuse risk across the transition to parenthood: Role of gender. *Child Abuse Negl*, 127:105587.
- Müller LE, Bertsch K, Bülow K, Herpertz SC, Buchheim A (2019) Emotional neglect in childhood shapes social dysfunctioning in adults by influencing the oxytocin and the attachment system: Results from a population-based study. *Int J Psychophysiol*, 136:73-80.
- Nacak M, Yağmurlu B, Durgel ES, Van de Vijver FJR (2011) Metropoli ve Anadolu'da ebeveynlik: Biliş ve davranışlarda şehrin ve eğitim düzeyinin rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 26:85-100.
- Neppl TK, Diggs ON, Cleveland MJ (2020) The intergenerational transmission of harsh parenting, substance use, and emotional distress: Impact on the third-generation child. *Psychol Addict Behav*, 34:852-861.

- Nogueira S, Canário AC, Abreu-Lima I, Teixeira P, Cruz O (2022) Group Triple P intervention effects on children and parents: A systematic review and meta-analysis. *Int J Environ Res Public Health*, 19:2113.
- O'Hagan K (1998) *Emotional and Psychological Abuse of Children*. Toronto, University of Toronto Press.
- Parkes A (2013) *Children and international human rights law: The right of the child to be heard*. London, Routledge.
- Patterson GR, Forgatch MS, Degarmo DS (2010) Cascading effects following intervention. *Dev Psychopathol*, 22:949-970.
- Perry BD (2002) Childhood experience and the expression of genetic potential: What childhood neglect tells us about nature and nurture. *Brain Mind*, 3:79-100.
- Polansky NA, Chalmers MA, Bittenwieser EW, Williams DP (1983) *Damaged Parents: An Anatomy of Child Neglect*. Chicago, IL, University of Chicago Press.
- Pollak SD, Cicchetti D, Hornung K, Reed A (2000) Recognizing emotion in faces: developmental effects of child abuse and neglect. *Dev Psychol*, 36:679.
- Pollock L (1983) *Forgotten Children: Parent-Child Relations From 1500 to 1900*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Potthast N, Neuner F, Catani C (2014) The contribution of emotional maltreatment to alcohol dependence in a treatment-seeking sample. *Addict Behav*, 39:949-958.
- Puetz VB, McCrory E (2015) Exploring the relationship between childhood maltreatment and addiction: A review of the neurocognitive evidence. *Curr Addict Rep*, 2:318-325.
- Rosenkranz SE, Muller RT, Henderson JL (2012) Psychological maltreatment in relation to substance use problem severity among youth. *Child Abuse Negl*, 36:438-448.
- Salokangas RK, Schultze-Lutter F, Schmidt SJ, Pesonen H, Luotonen S, Patterson P, von Reventlow HG, Heinimaa M, From T, Hietala J (2019) Childhood physical abuse and emotional neglect are specifically associated with adult mental disorders. *J Ment Health*, 29:376-384.
- Sanders MR (2012) Development, evaluation, and multinational dissemination of the Triple P-Positive Parenting Program. *Annu Rev Clin Psychol*, 8:345-379.
- Sanders MR, Pidgeon A, Gravestock F, Connors MD, Brown S, Young RM (2004) Does parental attributional retraining and anger management enhance the effects of the Triple P- Positive Parenting Program with parents at risk of child maltreatment? *Behav Ther*, 35:513-535.
- Sandler J, Fonagy P (1997) *Reconstructing Psychodynamic Theory: Essays in Honour of Jacob A. Arlow*. London, Karnac Books.
- Schimmenti A, Caretti V (2016) Linking the overwhelming with the unbearable: Developmental trauma, dissociation, and the disconnected self. *Psychoanal Psychol*, 33:106-128.
- Schimmenti A, Maganuco NR, La Marca L, Di Dio N, Gelsomino E, Gervasi AM (2015) "Why Do I Feel So Bad?" Childhood experiences of emotional neglect, negative affectivity, and adult psychiatric symptoms. *Mediterr J Soc Sci*, 6(6 S1):259-259.
- Schonkoff JP, Phillips DA (2000) *From Neurons to Neighborhoods: The Science of Early Childhood Development*. Washington, DC, National Academies Press.
- Schore AN (2001) The effects of early relational trauma on right brain development, affect regulation, and infant mental health. *Infant Ment Health J*, 22:201-269.
- Sciarrino NA, Hernandez TE, Davidtz J (2018) *Understanding Child Neglect: Biopsychosocial Perspectives*. New York, Springer.
- Sidebotham P (2001) An ecological approach to child abuse: A creative use of scientific models in research and practice. *Child Abuse Rev*, 10:97-112.
- Sinha R (2008) Chronic stress, drug use, and vulnerability to addiction. *Ann NY Acad Sci*, 1141:105-130.
- Skogrand L, Singh A, Allgood S, DeFrain J, DeFrain N, Jones JE (2007) The process of transcending a traumatic childhood. *Contemp Fam Ther*, 29:253-270.
- Slade A, Sadler L, Dios-Kenn CD, Webb D, Currier-Ezepchick J, Mayes L (2005) Minding the baby: a reflective parenting program. *Psychoanal Study Child*, 60:74-100.
- Sofuoğlu Z, Ataman G, Gökalp Ataman M (2016) Child maltreatment in Turkey: Comparison of parent and child reports. *Cent Eur J Public Health*, 24:217-222.
- Spinazzola J, Hodgdon H, Liang L, Ford J, Layne C, Pynoos R, et al. (2014) Unseen wounds: The contribution of psychological maltreatment to child and adolescent mental health and risk outcomes in a national sample. *Psychol Trauma Theory Res Pract Policy*, 6(S1):S18-S28.
- Sroufe LA (2005) Attachment and development: A prospective, longitudinal study from birth to adulthood. *Attach Hum Dev*, 7:349-367.
- Stein A, Gath DH, Bucher J, Bond A, Day A, Cooper PJ (1991) The relationship between post-natal depression and mother-child interaction. *Br J Psychiatry*, 158:46-52.
- Stevenson O (2008) *Neglected Children and Their Families*. New Jersey, Wiley. .

- Sunar D (2009) Mothers' and fathers' child-rearing practices and self-esteem in three generations of urban Turkish families. In *Perspectives on Human Development, Family and Culture* (Eds S Bekman, A Aksu-Koç):126-139. New York, Cambridge University Press.
- Sunar D (2002) Change and continuity in the Turkish middle-class family. *Autonomy and dependence in family: Turkey and Sweden in critical perspective*. In *Autonomy and Dependence in the Family* (Eds R Liljestrom, E Özdalga): 217-238. İstanbul, Swedish Research Institute.
- Sümer N, Sakman E, Harma M, Savaş Ö (2016) Turkish mothers' attachment orientations and mental representations of their children. *J Reprod Infant Psychol*, 34:49-63.
- Taillieu TL, Brownridge DA, Sareen J, Afifi TO (2016) Childhood emotional maltreatment and mental disorders: Results from a nationally representative adult sample from the United States. *Child Abuse Negl*, 59:1-12.
- Talmon A, Horovitz M, Shabat N, Haramati OS, Ginzburg K (2019) "Neglected moms"-The implications of emotional neglect in childhood for the transition to motherhood. *Child Abuse Negl*, 88:445-454.
- Taylor J, Daniel B (2005) *Child neglect: Practice Issues for Health and Social Care*. London, Jessica Kingsley Publishers.
- Teicher M, Sampson J (2016) Annual research review: Enduring neurobiological effects of childhood abuse and neglect. *J Child Psychol Psychiatry*, 57:241-266.
- Teicher M, Sampson J, Polcari A, McGreenery C (2006) Sticks, stones and hurtful words: Relative effects of various forms of childhood maltreatment. *Am J Psychiatry*, 163:993-1000.
- Toth SL, Manly JT (2019) Developmental consequences of child abuse and neglect: Implications for intervention. *Child Dev Perspect*, 13:59-64.
- Tronick EZ, Weinberg MK (1997) Depressed mothers and infants: Failure to form dyadic states of consciousness. In *Postpartum Depression and Child Development* (Eds L Murray, PJ Cooper):54-81. New York, Guilford Press.
- U.S. Department of Health and Human Services (2017) *Child Maltreatment, 2015*. Washington, DC, U.S. Government Printing Office.
- Korkmazlar Oral Ü, Engin P, Büyükyazıcı Z (2010) Türkiye'de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması: Özet Raporu. Ankara, UNICEF.
- Üstündağ A (2022) Ebeveynlerin duygusal istismara yönelik bilgi düzeylerinin belirlenmesi ve bilinçlendirilmesi. *İğdır Univ Soc Sci J*, (30):154-171.
- van IJzendoorn M (2007) Attachment at an early age (0-5) and its impact on children's development. In *Encyclopedia on Early Childhood Development*. (RE Tremblay, M Boivin, R Peters):1-5. Montreal, Quebec, Centre of Excellence for Early Childhood Development and Strategic Knowledge Cluster on Early Child Development.
- van IJzendoorn MH, Kranenburg MJ, Zwart-Woudstra HA, van Busschbach AM, Lambermon MW (1991) Parental attachment and children's socio-emotional development: Some findings on the validity of the Adult Attachment Interview in the Netherlands. *Int J Behav Dev*, 14:375-394.
- Veerman P E (1992) *The Rights of the Child and the Changing Image of Childhood*. Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers.
- Vissing YM, Straus MA, Gelles RJ, Harrop JW (1991) Verbal aggression by parents and psychosocial problems of children. *Child Abuse Negl*, 15:223-238.
- Wark MJ, Kruczek T, Boley A (2003) Emotional neglect and family structure: Impact on student functioning. *Child Abuse Negl*, 27:1033-1043.
- Webb J (2012) *Running on Empty: Overcome Your Childhood Emotional Neglect*. New York, Morgan James Publishing.
- White MG, Bogdan R, Fisher PM, Munoz KE, Williamson DE, Hariri AR (2012) FKBP5 and emotional neglect interact to predict individual differences in amygdala reactivity. *Genes Brain Behav*, 11:869-878.
- WHO (2020) Violence against children: tackling hidden abuse. <https://www.who.int/europe/news/item/13-01-2020-violence-against-children-tackling-hidden-abuse> (Accessed 20.07.2024)
- Winnicott DW (1971) *Playing and Reality*. London, Tavistock Publications.
- Wright MO (2008) *Childhood Emotional Abuse*. New York, Taylor and Francis.
- Wright MOD, Crawford E, Del Castillo D (2009) Childhood emotional maltreatment and later psychological distress among college students: The mediating role of maladaptive schemas. *Child Abuse Negl*, 33:59-68.
- Yang B, Xiong C, Huang J (2021) Parental emotional neglect and left-behind children's externalizing problem behaviors: The mediating role of deviant peer affiliation and the moderating role of beliefs about adversity. *Child Youth Serv Rev*, 120:105710.
- Young R, Lennie S, Minnis H (2011) Children's perceptions of parental emotional neglect and control and psychopathology. *J Child Psychol Psychiatry*, 52:889-897.
- Zweig FH, Paris J (1991) Parent's emotional neglect and overprotection according to the recollections of patients with borderline personality disorder. *Am J Psychiatry*, 148:648-651.

Yazarların Katkıları: Çalışmaya önemli bir bilimsel katkı sağlandığı ve makalenin hazırlanmasında veya gözden geçirilmesinde yardımcı olunduğu tüm yazar(lar) tarafından beyan edilmiştir.

Danışman Değerlendirmesi: Dış bağımsız

Etik Onay: Bu çalışma bir derleme yazısı olduğu için etik onaya gerek yoktur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Finansal Destek: Bu çalışma için finansal destek alındığı beyan edilmemiştir.

Authors Contributions: The author(s) have declared that they have made a significant scientific contribution to the study and have assisted in the preparation or revision of the manuscript

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Ethical Approval: This review study does not require ethical clearance.

Conflict of Interest: No conflict of interest was declared.

Financial Disclosure: No financial support was declared for this study.